

de blauwe klauwier

JAARGANG 19 NR 2 / 3

DE BLAUWE KLAUWIER is een uitgave van **VOGELWERKGROEP "DE KEMPEN"**, en verschijnt 4 keer per jaar.

LOSSE ABONNEMENTEN zijn verkrijgbaar door storting van *f* 26,50 op girorekening 5859111 ten name van Vogelwerkgroep de Kempen te Eindhoven, onder vermelding van "abonnement Blauwe Klauwier". De portokosten zijn in de prijs inbegrepen.

DE REDACTIE bestaat uit: Jan Wouters.
Het redactie-adres is: De Braken 11, 5541 AC Reusel.

VOGELWERKGROEP "DE KEMPEN" beoogt bezig te zijn met vogelstudie in de Kempen, teneinde de kennis over de, in het wild levende, vogels te vergroten en een bijdrage te leveren aan de bescherming van deze vogels in hun milieu. Hiernaast is ruimte voor andere activiteiten zoals: natuurstudie in ruimere zin, voorlichting, educatie en beheerswerkzaamheden.

LIDMAATSCHAP kan men verkrijgen door zich te wenden tot het secretariaat: Vogelwerkgroep "De Kempen", Postbus 386, 5500 AJ Veldhoven. Het lidmaatschap begint met een proeflidmaatschap van 3 maanden. De contributie bedraagt *f* 45,- per jaar; studenten betalen *f*35,- en gezinsleden *f*22,50. De contributie kan gestort worden op girorekening 5859111 ten name van Vogelwerkgroep de Kempen te Eindhoven, onder vermelding van "contributie Vogelwerkgroep".

HET POSTADRES van het secretariaat van Vogelwerkgroep "De Kempen" is Postbus 386, 5500 AJ Veldhoven.

ARTIKELN UIT DE BLAUWE KLAUWIER MOGEN WORDEN OVERGENOMEN, NA VOORAF VERKREGEN SCHRIFTELIJKE TOESTEMMING VAN DE REDACTIE, ONDER VERMELDING VAN DE BRON.

Inventarisaties van Nachtzwaluwen in het Leenderbos e.o. tot en met 1993

Inleiding

De afgelopen twintig jaar zijn er in het Leenderbos en op de Groote en Gastelsche Heide diverse inventarisaties uitgevoerd van de Nachtzwaluw. Sinds 1987 worden jaarlijks tellingen door onze Vogelwerkgroep verricht, mede in het kader van het Bijzondere Soorten Projekt (BSP niet-broedvogels) van SOVON. In dit artikel worden alle beschikbare gegevens op een rij gezet.

Dankwoord

In de loop der jaren heeft een groot aantal leden van de Vogelwerkgroep meegedaan met de Nachtzwaluw-inventarisaties. Het is verheugend dat de belangstelling voor deze nachtelijke tellingen steeds groot was. Ik hoop dat we de komende jaren op dezelfde voet door kunnen gaan. Dit geeft ons de unieke gelegenheid om het aantalsverloop van deze fraaie en schaarse soort in ieder geval in 1 Kempisch gebied te volgen. Tot slot een woord van dank aan Gerard Bosschers van Staatsbosbeheer, die ons toestemming gaf om de tellingen uit te voeren.

Overzicht van Nachtzwaluw-tellingen

Leenderbos. In 1973 voerde de KNNV Eindhoven een eenmalige, vlakdekkende, telling uit op 11 juli (dagboek R.H. Bossong). In de periode 1974-1977 werd het Leenderbos door Tom Heijnen en Marcel Wasscher geregeld bezocht in het kader van het SOVON atlasprojekt, maar specifieke Nachtzwaluw-tellingen werden toen niet uitgevoerd.

In de jaren 1978-81 was de Vogelwerkgroep zeer actief en inventariseerde toen een groot aantal gebieden op Nachtzwaluwen, waaronder het Leenderbos in 1978 (2 keer eind mei, onvolledig), 1979 (1 en 4 juni, onvolledig) en 1981 (24 juni en 10 juli, vlakdekkend).

In de jaren 1987-1990 heeft onze Vogelwerkgroep de Groote Heide e.o. en de heideres-tanten in het Leenderbos op schaarse broedvogels geïnventariseerd ten behoeve van het Staatsbosbeheer. Dit vond plaats gedurende drie inventarisatie-weekenden per jaar, waarbij we konden overnachten in de informatie-schuur van SBB. We hebben toen ook vlakdekkende tellingen uitgevoerd van Nachtzwaluwen in het Leenderbos (1987: 22 mei, 12 juni en 29 juni; 1988: 20/21 mei, 3/4 juni en 26 juni; 1989: 19/20 mei, 9/10 juni, 23 juni klein deel, 1 augustus; 1990: 18/19 mei, 15 juni, 22 juni (harde wind)).

In 1991 inventariseerde Rob Bijlsma het Leenderbos, waarbij ook de Nachtzwaluw onder-zocht werd. In het rapport van Bijlsma wordt echter opgemerkt, dat de inventarisatie mogelijk niet volledig was door de slechte weersomstandigheden.

Daarna heeft onze Vogelwerkgroep de Nachtzwaluw-inventarisatie in het Leenderbos - mede op verzoek van SOVON - voortgezet (1992: 23 mei, 13 juni (exkl. NO-hoek), 27 juni en 10 juli; 1993: 11 juni (harde wind), 25 juni en 2 juli).

Groote Heide. In de periode 1974-1977 werd de noordwestelijke helft van dit gebied frequent bezocht ten behoeve van het SOVON atlasproject. In 1974 werd ook de zuidoostelijke helft onderzocht door het toenmalige RIN. In 1978-79 werden enkele waarnemingen gedaan in de noordwestelijke helft. In 1981 voerde het toenmalige RIN een uitgebreide broedvogelinventarisatie uit, onder andere van de Groote Heide ten oosten van de Kluiserweg. Een in 1974-79 belangrijk broedgebied (naaldbosje tussen de Achelse Kluis en de Kraanvennen) werd toen niet bezocht. In 1987 voerde onze Vogelwerkgroep een onvolledige, eenmalige telling uit. Tot slot werd het gebied in 1991 door Rob Bijlsma volledig onderzocht.

Gastelsche Heide. Inventarisaties vonden plaats in 1974 en 1981 door het toenmalige RIN en in 1991 door Rob Bijlsma. In 1978 en 1979 werd de Gastelsche Heide 1 keer bezocht.

Methode

Sinds 1987 zijn de Nachtzwaluwen in het Leenderbos op de volgende manier door de Vogelwerkgroep geïnventariseerd. In 1987 is een kaart vervaardigd van alle percelen, waar Nachtzwaluwen verwacht konden worden (heide, kaalkappen, zeer open bos). In 1993 is deze kaart bijgesteld. Op basis van deze kaarten is het bos in vier stukken verdeeld. Jaarlijks, op 3-4 avonden, is ieder stuk door een telgroep onderzocht, gebruik makend van geluidsreproductie dmv. een cassette-recorder. Na afloop van de tellingen werden de gegevens conform de SOVON richtlijnen voor BSP-onderzoek uitgewerkt en geïnterpreteerd.

Bij oudere tellingen (voor 1987) is vaak ook van geluidsreproductie gebruik gemaakt. Bovendien zijn bij het interpreteren waar mogelijk de BSP-kriteria gehanteerd. Ten opzichte van de inventarisaties sinds 1987 waren de tellingen echter minder intensief en werden wellicht niet alle geschikte percelen bezocht.

Kanttekeningen

De vele Nachtzwaluw-tellingen die de Vogelwerkgroep in de loop der jaren heeft uitgevoerd maken duidelijk, dat er tenminste 3 volledige bezoeken nodig zijn om een betrouwbaar beeld van de populatie te krijgen. Soms levert een eenmalige telling ook een vrijwel compleet beeld op, maar het probleem is dat je dat niet weet. De zogenaamde ideale weersomstandigheden voor het tellen van Nachtzwaluwen - zwoel en warm weer - geven geen enkele garantie. Regelmatig was het aantal zingende Nachtzwaluwen tijdens zulke omstandigheden klein. Soms komt het ook voor dat tijdens ogenschijnlijk minder goede weersomstandigheden (bijv. lage temperatuur) juist wel veel Nachtzwaluwen worden vastgesteld. Wellicht dat deze verschijnselen samenhangen met de tijd van het jaar, of beter gezegd met het stadium van de broedcyclus waarin de Nachtzwaluwen verkeren. Extreme omstandigheden zoals harde wind of regen hebben echter altijd een negatieve invloed.

Een ander probleem is de korte periode gedurende het etmaal dat Nachtzwaluwen zingen. Zowel 's avonds als 's morgens zingen de vogels voornamelijk in de schemering, dwz. 10-20 minuten tot anderhalf uur na zonsondergang resp. voor zonsopgang. Daardoor is slechts 1-1,5 uur effectieve inventarisatietijd beschikbaar. Zelfs geluidsreproductie met een cassette-recorder stimuleert de vogels dan soms niet meer. We hebben de indruk dat de vogels later in het seizoen (juli, augustus) 's avonds langer doorzingen. De inventari-

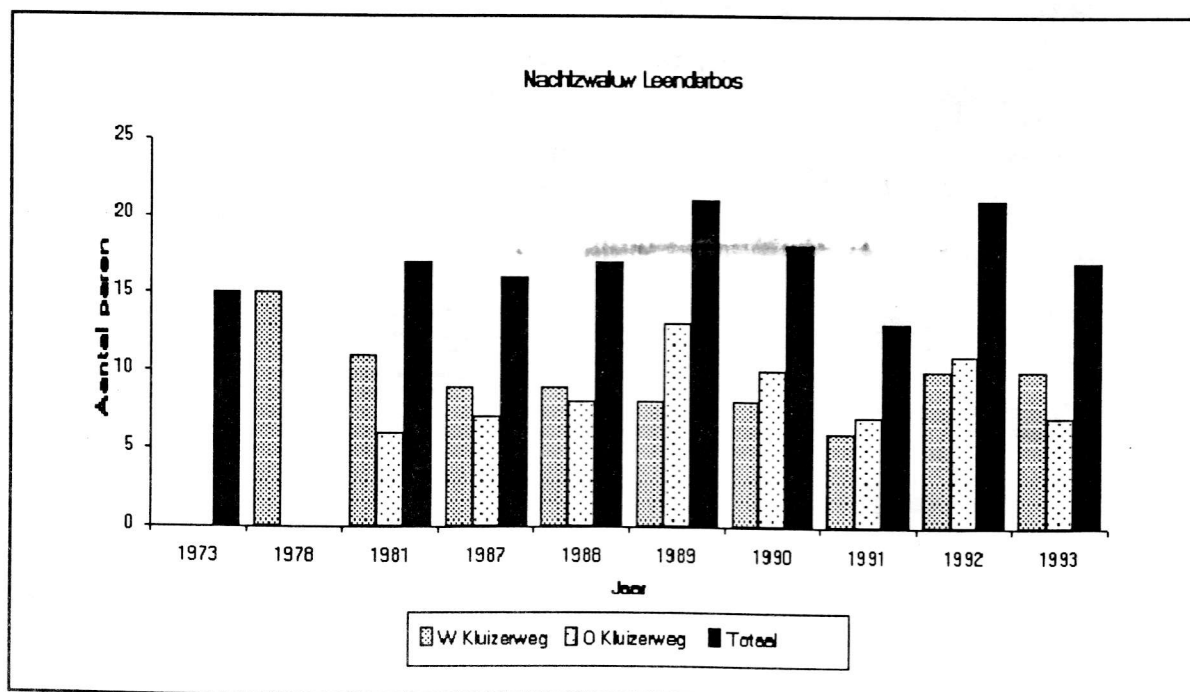
AMCHTZWALUW
E.v. Asseldonk.
21-8-83
Stenobrachyte Heide
(± 6.00 uur)

saties werden altijd 's avonds uitgevoerd. Mogelijk is de vroege ochtend echter beter. Er zijn nog andere factoren die van invloed kunnen zijn op de resultaten. Soms komen Nachtzwaluwen in hoge dichtheid voor: 5 paren per 100 ha. is geen uitzondering en in de literatuur zijn zelfs dichtheden tot 15 paren per 100 ha. bekend! Dergelijke clusterings zijn moeilijk te onderkennen. Nachtzwaluwen kunnen zich ook over aanzienlijke afstanden verplaatsen, waardoor dubbel tellingen kunnen optreden (wellicht met name bij gebruik van geluidsreproductie).

Samenvattend kan gesteld worden dat de resultaten van Nachtzwaluw-tellingen met de nodige voorzichtigheid geïnterpreteerd moeten worden. Veranderingen in de vastgestelde aantallen kunnen het gevolg zijn van verschillen in methode en/of intensiteit van het veldwerk en van 'toevalsfactoren'.

Resultaten

Leenderbos. De resultaten van de Nachtzwaluw-tellingen zijn weergegeven in figuur 1, tabel 1 en de verspreidingskaarten. Tot 1981 werden 15 tot 18 paren vastgesteld, maar dit zijn ondertellingen geweest door te weinig bezoeken en/of onvolledigheid wat betreft vlakdekking. Van 1981 tot en met 1993 schommelde het getelde aantal tussen de 17 en 21-23 paren, met een dieptepunt in 1991 toen - wellicht vanwege de slechte weersomstandigheden - slechts 13 paren gevonden werden.

Figuur 1. Geteld aantal Nachtzwaluwen in het Leenderbos, 1973-1993.

De grafiek laat zien dat het totaal aantal paren sinds 1973 niet aantoonbaar toe- of afgenomen is. Wel werd in 1978 een groter aantal paren gevonden in het bos ten westen van de Kluizerweg dan daarna, maar dat kan ook samenhangen met veranderingen in het aanbod van geschikte broedplaatsen en variaties in verspreiding die, getuige de gegevens uit 1987-1993, sowieso optreden.

De toekomst van de soort in het Leenderbos hangt in grote mate af van het bosbeheer, omdat slechts 2-4 paren op de heiderestanten broeden en de overige paren in jonge aanplant, die na kaalkap is aangebracht. Zonder kap en herplant zal de soort op korte termijn vrijwel volledig uit het Leenderbos verdwijnen.

Tabel 1. Gegevens over Nachtzwaluwen in het Leenderbos.

Jaar	Paren	Bezoeken	Voll.	Bron	Opmerkingen
1963	1	1	i	B Hallman	
1973	15	1	v	R Bossong ea	
1974	1	1	i	T Heijnen ea	Dorven
1975	6	?	i	T Heijnen ea	1 Hasselsvennen, 1 Galberg, 1 Dorven en 3 bij Laagveld
1976	2	?	i	T Heijnen ea	1 Dorven en 1 ZO-hoek
1978	15	2	g	T Heijnen ea	alleen ten W van Kluizerweg onderzocht
1979	18	1	g	T Heijnen ea	alleen langs Kluizerweg onderzocht; schatting 25-30 paren voor het totale gebied
1981	17	2	v	VWG Kempen	11 ten W en 6 ten O van Kluizerweg
1987	16-17	3	v	VWG Kempen	9 ten W en 7-8 ten O van Kluizerweg
1988	17-19	3	v	VWG Kempen	9 ten W en 8-10 ten O van Kluizerweg
1989	21-23	3	v	VWG Kempen	8-10 ten W en 13 ten O van Kluizerweg
1990	18-20	3	v	VWG Kempen	8 ten W en 10-12 ten O van Kluizerweg
1991	13	?	v	Bijlsma 1991	6 ten W en 7 ten O van Kluizerweg
1992	21-23	4	v	VWG Kempen	10-11 ten W en 11-12 ten O van Kluizerweg
1993	17-18	3	v	VWG Kempen	10 ten W en 7-8 ten O van Kluizerweg

Paren = geteld aantal paren (territoria); Bezoeken = aantal Nachtzwaluw inventarisatie-bezoeken; Voll. = mate van vlakdekking van de inventarisatie (v = volledig, g = gedeeltelijk volledig, i = incidentele waarneming(en)), Bron = waarnemer(s)

Groote Heide. Helaas zijn de tellingen van Nachtzwaluwen op de Groote Heide moeilijk te vergelijken, omdat - met uitzondering van 1991 - niet het volledige gebied werd geïnventariseerd. De soort verdween uit het naaldbos dat gelegen is tussen de Achelse Kluis en de Kraanvennen. Dit bos is ongeschikt geworden door het ouder worden van de opstand. Op de heide was de soort in de zeventiger jaren schaars (2 of 3 paren?). In 1991 daarentegen werden er 5 paren op de heide gevonden. Door gebrek aan andere recente tellingen valt niet op te maken of dit een eenmalige uitschieter was, of dat er sprake is van een toename.

Tabel 2. Gegevens over Nachtzwaluwen op de Groote Heide.

Jaar	Paren	Bezoeken	Voll.	Bron	Opmerkingen
1974	4	?	g	Heijnen 1981	1 omgeving Biesven en 3 in naaldbos tussen Kluis en Kraanvennen
1975	4	?	g	Heijnen 1981	waarvan 3 in naaldbos tussen Kluis en Kraanvennen
1976	3	?	g	Heijnen 1981	2 in naaldbos tussen Kluis en Kraanvennen en 1 ten zuiden hiervan
1977	c 4	?	g	T Heijnen ea	
1978	1	1	g	Heijnen 1981	in naaldbos tussen Kluis en Kraanvennen
1979	2	?	g	Heijnen 1981	idem plus ten N Kraanvennen
1981	1	?	g	RIN ongepubl.	westelijk deel van de heide niet onderzocht
1987	1	1	g	VWG Kempen	in stuifzand-gedeelte
1991	5	?	v	Bijlsma 1991	

Legenda: zie tabel 1. De tellingen in 1975 t/m 1979 waren beperkt tot het NW-deel van de Groote Heide

Gastelsche Heide. In de jaren zeventig werd een paar vastgesteld op het Nederlandse deel van de Gastelsche Heide. In 1981 en 1991 kwam de soort hier - ondanks de aanwezigheid van nog wat geschikt biotoop - niet meer voor. Wel werden territoria vastgesteld net over de grens in België.

Tabel 3. Gegevens over Nachtzwaluwen op de Gastelsche Heide.

Jaar	Paren	Bezoeken	Voll.	Bron	Opmerkingen
1974	1	?	v	Leijs 1975	plus 1 op Belgisch grondgebied
1977	1	1	v	M Wasscher	plus 1 op Belgisch grondgebied
1978	1	1	v	T Heijnen	
1981	0	?	v	RIN ongepubl.	1 op Belgisch grondgebied
1991	0	?	v	Bijlsma 1991	3 op Belgisch grondgebied

Legenda: zie tabel 1.

TOM HEIJNEN

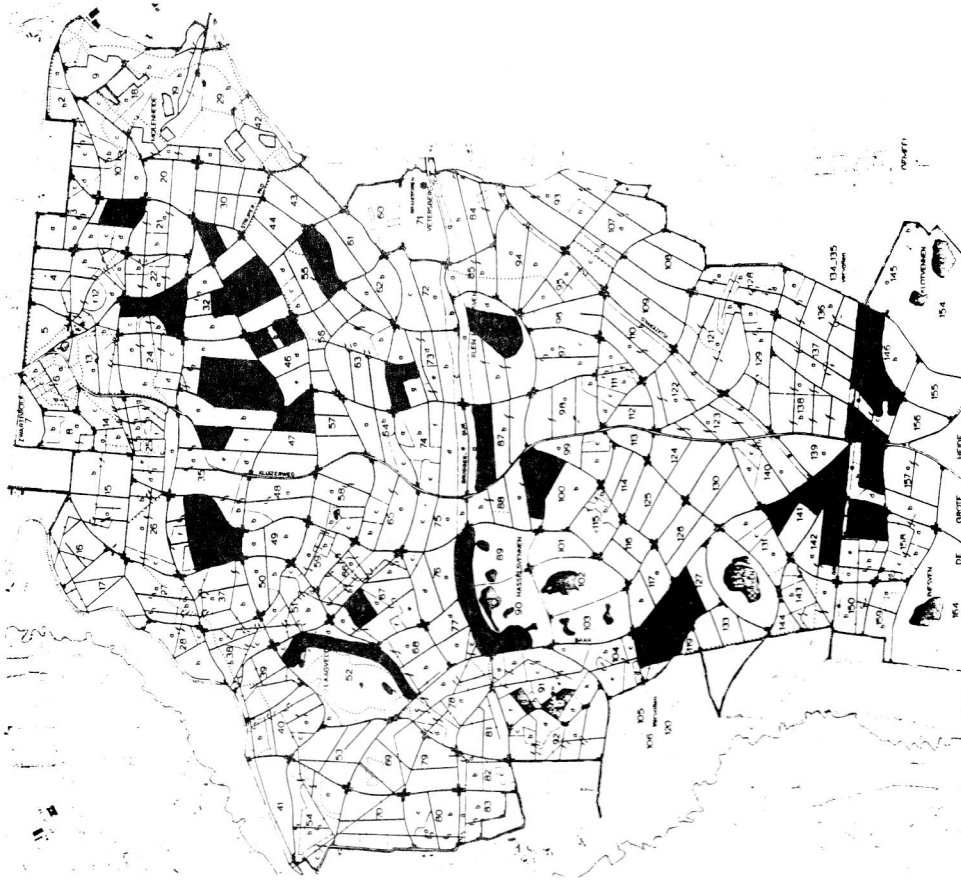
Literatuur

- Bijlsma, R.G. 1991. De broedvogels van het Leenderbos en omgeving in 1991. SOVON-rapport 1992/01. SOVON, Beek-Ubbergen. 94 pp. & bijl.
- Heijnen, T. 1981. Avifauna van de Groote Heide. Eindhoven, ongepubl.. 66 pp.
- Heijnen, T. 1982. Voorkomen van de Nachtzwaluw in de Kempen in 1978-1981. Roodb.tapuit 1(2): 42-50.
- Heijnen, T. 1991. Broedvogelinventarisatie Groote Heide en heiderestanten Leenderbos 1987 t/m 1990. VWG De Kempen. 25 pp. & bijl.
- Leijs, H.N. 1975. Broedvogelinventarisatie van het Kranenveld in 1974. RIN, Leersum. 9 pp. & bijl.

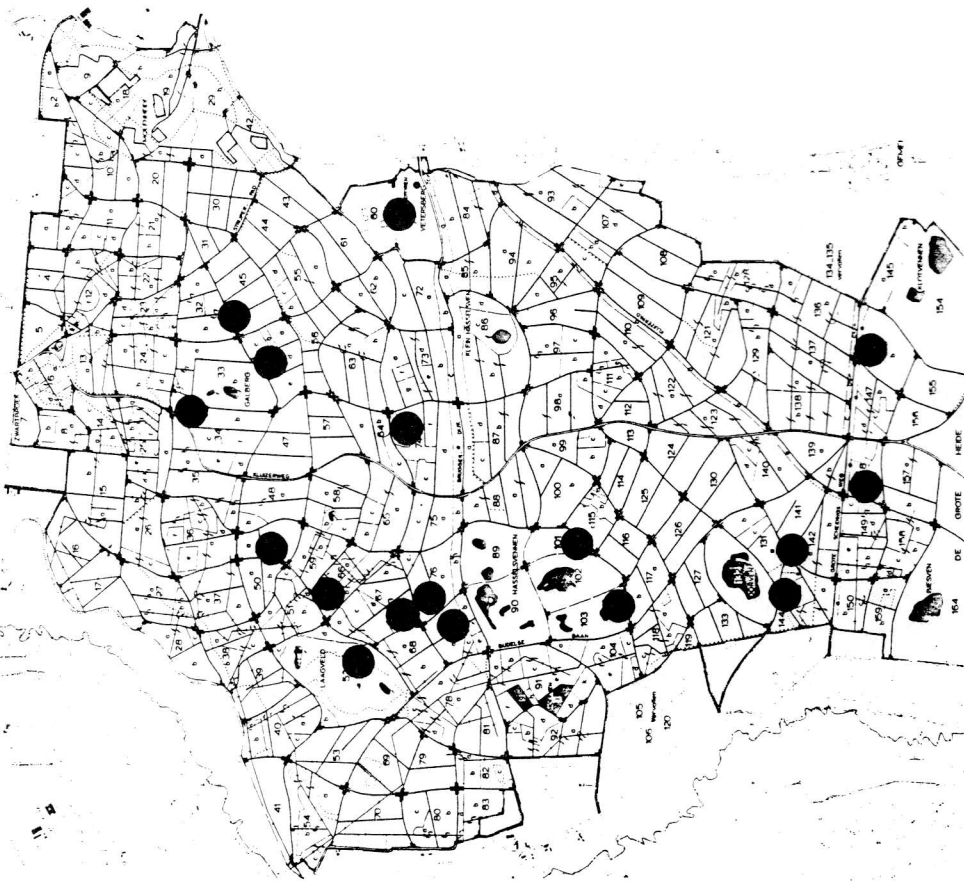

Potentieel biotoop in het Leenderbos in 1987

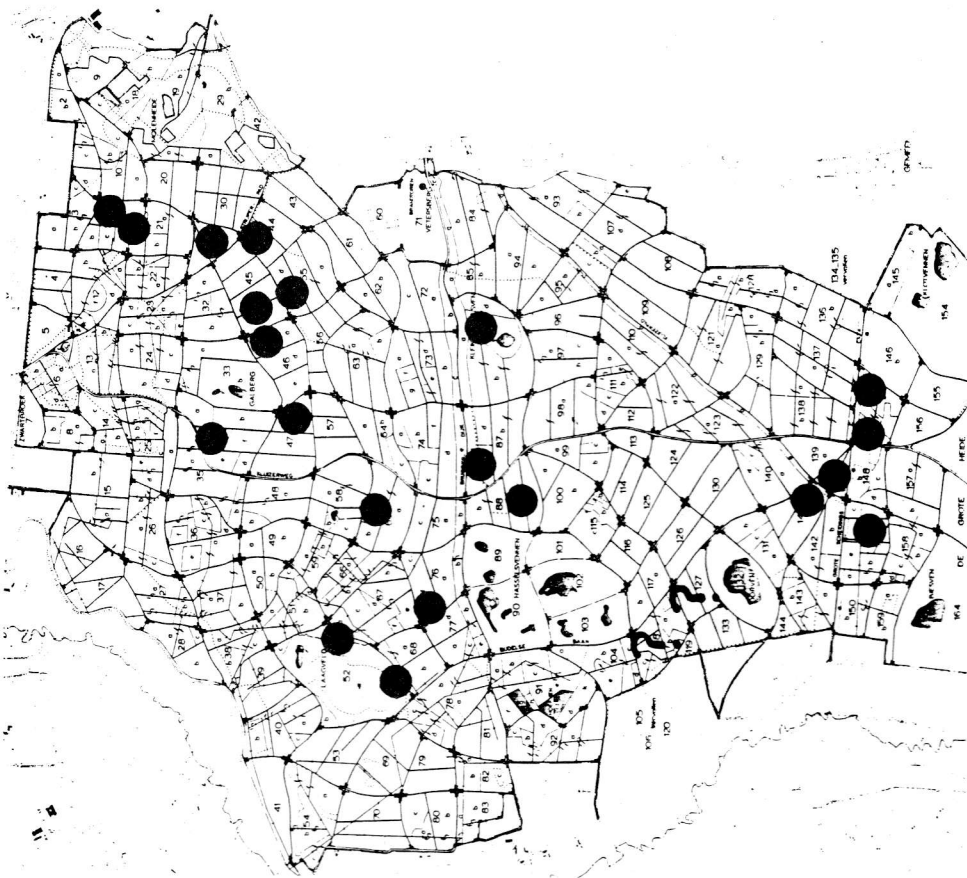
Potentieel biotoop in het Leenderbos in 1993

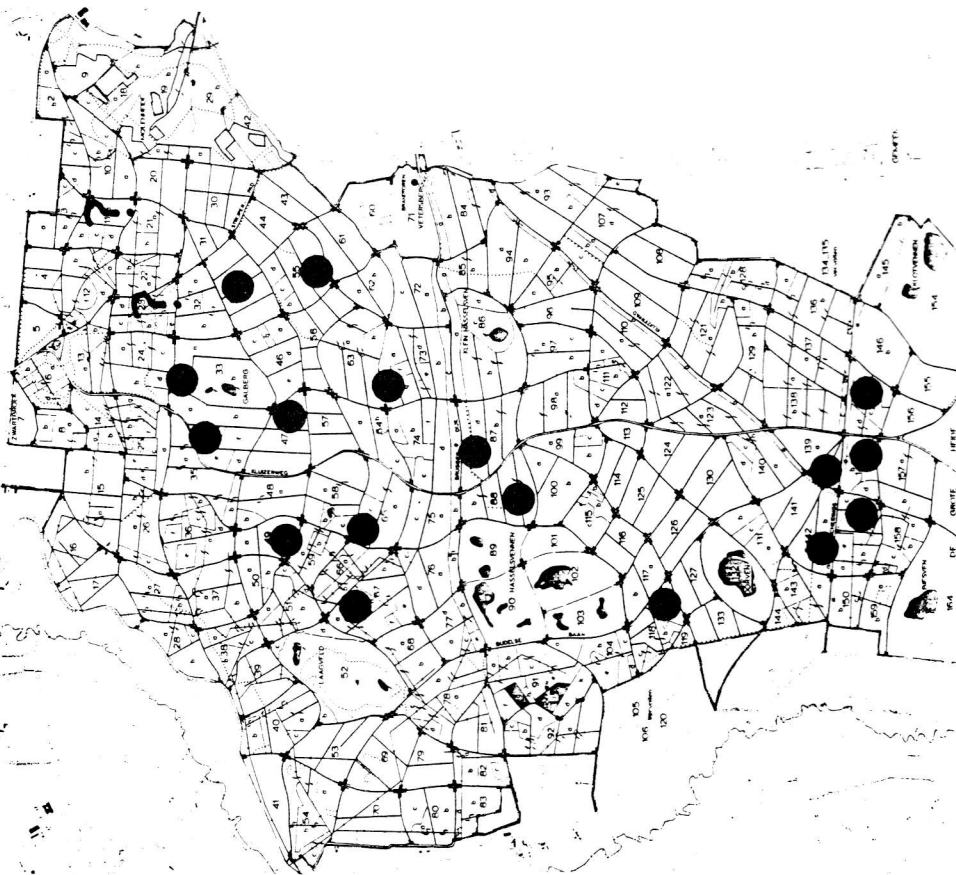
Verspreiding van de Nachtzwaluw in het Leenderbos in 1981
(17 paren)

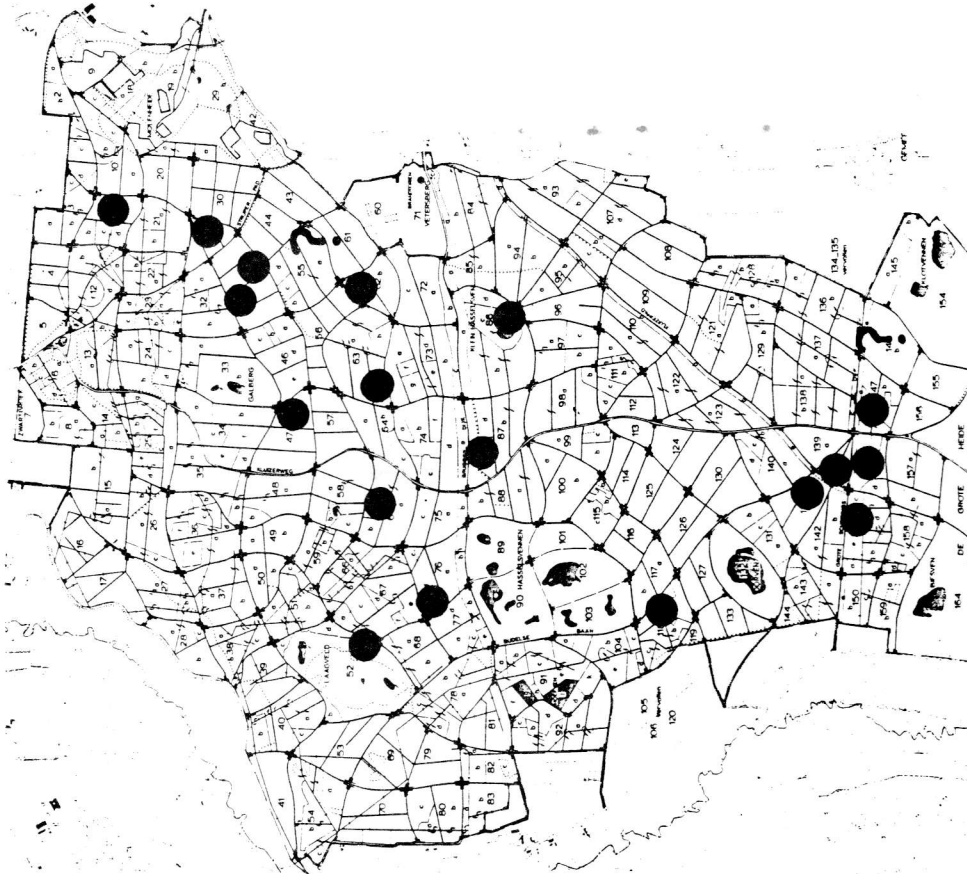
Verspreiding van de Nachtzwaluw in het Leenderbos in 1987
(16-17 paren)

Verspreiding van de Nachtzwaluw in het Leenderbos in 1989
(21-23 paren)

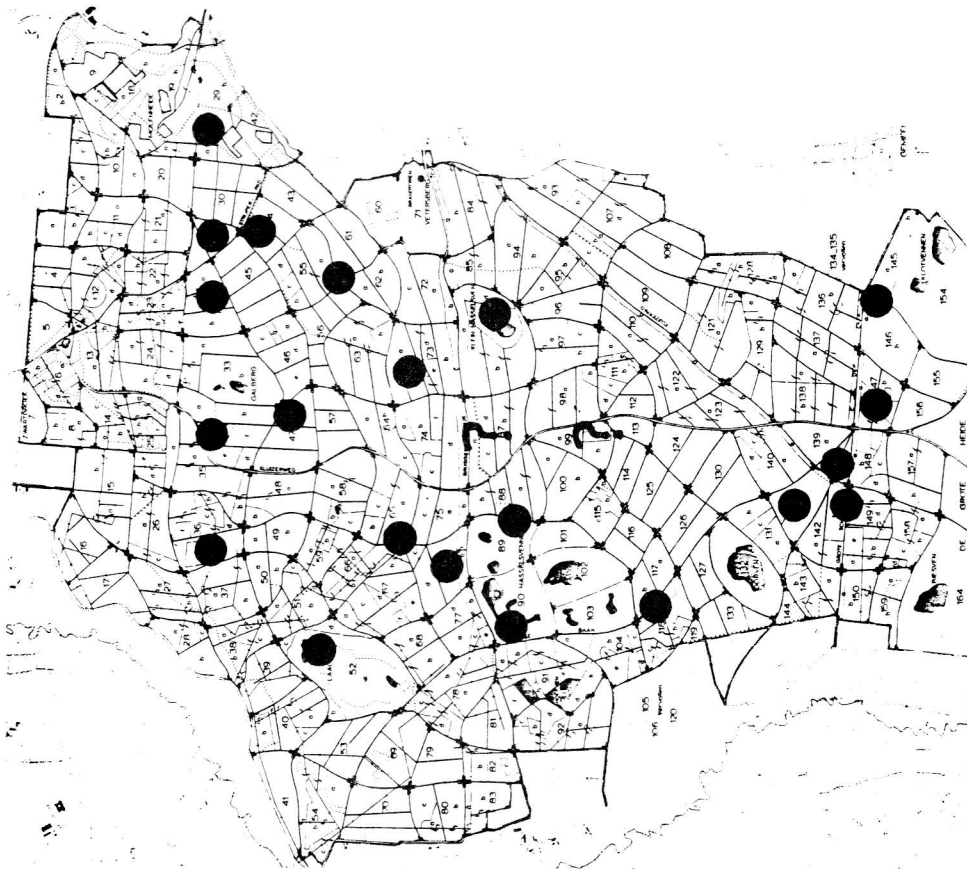
Verspreiding van de Nachtzwaluw in het Leenderbos in 1988
(17-19 paren)

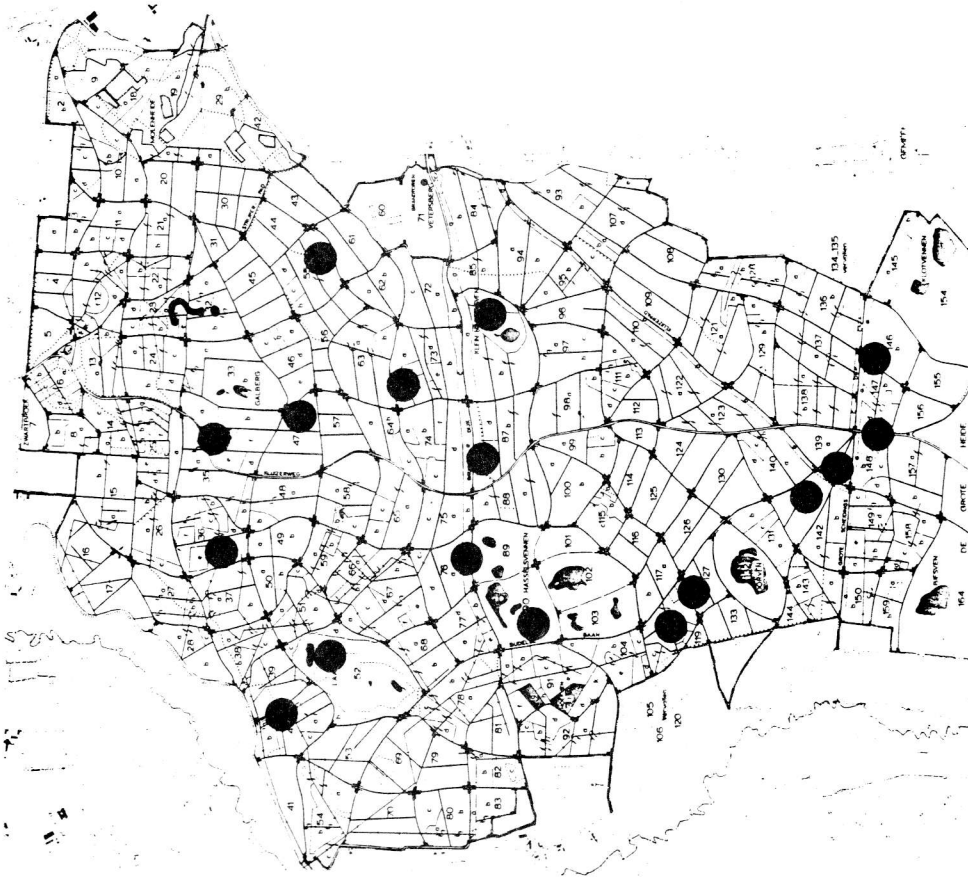
Verspreiding van de Nachtzwaluw in het Leenderbos in 1990
(18-20 paren)

Verspreiding van de Nachtzwaluw in het Leenderbos in 1991
(13 paren)

Verspreiding van de Nachtzwaluw in het Leenderbos in 1992
(21-23 paren)

Verspreiding van de Nachtzwaluw in het Leenderbos in 1993
(17-18 paren)

VERSLAG VAN DE VOGELTREKTELDAG IN VELDHOVEN OP 17 OKTOBER 1993

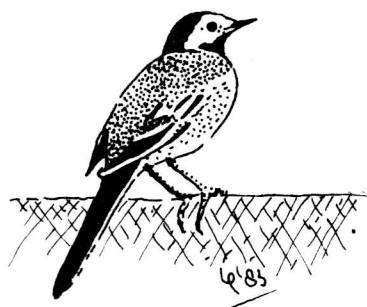
Als tegenprestatie naar de gemeente Veldhoven heeft de Vogelwerkgroep op zondag 17 oktober een vogeltrekteldag gehouden voor het Veldhovense publiek. Gewapend met kijkers, telescopen, boeken, koffie en erwtensoep werd een plaats in de Veldhovense Dommelbeemden van 10.00 uur tot 15.00 uur bezet. Tijdens het telwerk werd uitleg gegeven aan belangstellenden over het hoe en waarom van de vogeltrek. Voor de meeste was een kijkje door een telescoop met bijvoorbeeld een Buizerd erin wel het meest interessant. Door ons is steeds bijgehouden: de soorten, aantallen, tijd en windrichting. Hieronder een globaal overzicht van de resultaten, soorten die ter plaatse werden waargenomen zijn niet opgenomen.

soort   totaal aantal

Buizerd	18
Sperwer	3
Torenavalk	2
Aalscholver	31
Gans spec.	12
Kokmeeuw	28
Kievit	32
Sijs	6
Keep	1
Graspieper	65
Veldleeuwerik	9
Grote lijster	5
Witte kwikstaart	12
Koperwiek	11
Kramsvogel	1
Spreeuw	139
Vink	31
Roek	5

Een aantal mensen bleef zelfs enige uren kijken en er werden ook 2 proefleden genoteerd. Vanuit de Vogelwerkgroep was er veel belangstelling, de volgende leden waren hierbij aanwezig: Jan Kolsters, Piet van Happen, Albert Vrijaldenhoven, Wim Deeben, Hans Hermans, Wim Jacobs, Fred Smits, Benny Schrijvers, Kees Hendriks en Jacques van Kessel. Wij zijn van mening dat deze dag een succes is geweest, er zijn aardig wat soorten waargenomen, totaal werd onze telpost door 34 mensen bezocht, dus mogen we spreken van veel belangstelling voor een dergelijke activiteit. Gezien de vele positieve reacties van de bezoekers lijkt zo'n activiteit zeker voor herhaling vatbaar.

Jacques van Kessel

DE HUISZWALUW IN EINDHOVEN IN 1993.

Het verzamelen van broedgegevens van de Huiszwaluw in Eindhoven is nu al twaalf jaar op een rij gebeurd. Dit jaar waren Guus Nas (Heesterakker) en Gerrit Vink (Woenselse Heide) ondergetekende behulpzaam bij het tellen. Daarvoor past een woord van dank. De tellingen vonden plaats tussen 21 juni en 13 augustus.

In onderstaande tabel zijn de resultaten van de tellingen in Eindhoven sinds 1982, per stadsdeel samengevat.

AANTAL HUISZWALUWNESTEN PER STADSDEEL IN DE LAATSTE TWAALF JAAR.

Stadsdeel	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993
Gestel:												
Bennekel	4	5	1	--	--	--	--	--	--	--	--	--
Blaarthem	?	?	4	3	1	--	--	--	--	--	--	--
Hagenkamp	10	11	2	--	--	--	--	--	--	--	--	--
Stratum	9	8	13	13	11	6	5	4	3	2	--	--
Strijp:												
Lievenidaal	37	22	14	15	7	5	3	9	8	7	9	13
Tongelre	9	8	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
Woensel:												
Heesterakker	6	4	4	1	6	2	1	7	9	12	13	5
Mensfort	?	8	4	2	--	--	--	--	--	--	--	--
Oude Gracht	6	8	4	19	9	10	6	1	--	--	--	--
Rapenland	6	9	5	--	--	--	--	--	--	--	--	1?
Vlokhoven	2	5	2	3	3	2	--	--	--	--	--	--
Watermolen	17	16	20	10	5	--	--	--	--	--	--	--
Woenselse Heide	34	25	24	16	11	17	14	10	5	8	8	4
TOTAAL	140	129	97	82	53	42	29	31	25	29	30	23
<i>Verandering (%)</i>		-8	-25	-15	-35	-21	-31	+7	-19	+16	+4	-23

OVERZICHT PER WIJK

Het uitsplitsen per straat van de wijken waarin nog Huiszwaluwen broeden, levert de volgende tabellen op.

STRIJP (LIEVENDAAL)

jaar teldag straat	'82	'83	'84	'85	'86	'87	'88	'89	'90	'91	'92	1993				Tot.
	Tot.	Tot.	Tot.	Tot.	Tot.	Tot.	Tot.	Tot.	Tot.	Tot.	Tot.	N	O	Z	W	
Scheltemaweg	14	12	6	6	2	5	3	3	4	4	4	1	--	3	1	5
S. v. Leeuwenstr.	1	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
Welschapsedijk	22	10	8	9	5	--	--	6	4	3	5	--	1	7	?	8
TOTAAL	37	22	14	15	7	5	3	9	8	7	9	1	1	10	1	13

De populatie is hier, evenals vorig jaar licht toegenomen!

WOENSELSE HEIDE

jaar	'82	'83	'84	'85	'86	'87	'88	'89	'90	'91	'92	'93
teldag	17-8	03-8	08-8	78-8	30-7	07-8	02-8	31-7	06-8	29-6	09-8	29-6
straat												
Beijerlandlaan	--	--	--	1	--	--	--	1	2	3	2	--
Bevelandlaan	1	1	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
Goerestraat	2	1	--	--	--	--	2	--	--	--	--	1
Grebbeberglaan	1	1	1	--	1	--	--	4	--	1	1	--
Overflakkestraat	2	1	1	--	1	--	--	--	--	1	--	--
Purmerstraat	1	1	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
Rode Kruislaan	14	12	13	10	4	14	9	1	3	3	5	3
Schermerstraat	3	2	1	1	2	--	--	2	--	--	--	--
Schouwenlaan	1	1	1	--	2	1	1	1	--	--	--	--
Terschellingstraat	4	3	4	2	--	--	--	--	--	--	--	--
Urkweg	1	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
Voornestraat	2	1	1	--	1	1	1	--	--	--	--	--
Walcherenlaan	2	1	2	2	--	1	1	1	--	--	--	--
TOTAAL	34	25	24	16	11	17	14	10	5	8	8	4

De populatie neemt schrikbarend af, maar daarvoor zijn nauwelijks oorzaken te ontdekken. Volgend seizoen zullen we weer nieuw nestmateriaal aanbrengen.

WOENSEL HEESTERAKKER

jaar	'82	'83	'84	'85	'86	'87	'88	'89	'90	'91	'92	1993				Tot.	
teldag	17-8	03-8	78-8	78-8	05-8	06-8	07-8	10-7	08-7	16-7	78-8	10-7					
straat	Tot.	Tot.	Tot.	Tot.	Tot.	Tot.	Tot.	Tot.	Tot.	Tot.	Tot.	N	O	Z	W		
Milaanstraat	4	3	3	1	1	--	--	--	1	2	2	1	--	--	--		1
Italiëlaan	2	1	1	--	--	--	--	--	--	--	2	--	--	1	1		2
Livornostraat	?	?	?	?	5	1	1	5	5	5	5	--	--	--	--		--
Siënalaan	?	?	?	?	?	1	--	1	2	2	1	--	1	1	--		2
Baristraat	?	?	?	?	?	?	?	1	1	1	1	--	--	--	--		--
Turijnstraat	?	?	?	?	?	?	?	?	?	2	2	--	--	--	--		--
TOTAAL	6	4	4	1	6	2	1	7	9	12	13	1	1	2	1		5

Ook hier een dramatische achteruitgang van de populatie!

SAMENGEVAT

Na het fraaie broedseizoen van vorig jaar leek dit jaar met een eveneens redelijke broedzomer veelbelovend voor de Huiszwaluw. Daarom vallen de resultaten dit jaar weer tegen met een achteruitgang van 23%. Je zou toch een betere huiszwaluwstand verwachten. Helaas, alleen in Strijp houden ze het nog redelijk vol. De rest is met maar liefst de helft afgenomen.

Hoelang duurt het nog voordat we in Eindhoven helemaal niet meer hoeven te tellen? Nog een paar seizoenen volhouden en het lijkt bekeken.

Hopelijk is het volgende seizoen nog niet het laatste. Tot dan,

Willem Veenhuizen

SLAAPPLAATSEN VAN KAUWEN EN ANDERE KRAAIACHTIGEN

INLEIDING

Elk dorp of stadsdeel heeft wel zijn kauwengroepen die vooral in het winterhalfjaar te zien zijn. In hoge bomen vaak rondom de kerktoren in de namiddag komen ze dan bij elkaar.

Wanneer je je d'r wat tijd voor gunt, is het bekijken van zo'n groep goed voor een interessant half uurtje. Je kunt vaak sociale rangordes onderscheiden. De paartjes bijvoorbeeld haal je er meteen uit want die wijken niet van elkaars zijde. Men zegt dat kraaiachtigen een levenslange huwelijksband hebben.

Ook wanneer ze aan komen vliegen kan je het een en ander opvallen. Soms komt een groep op zeer grote hoogte aanvliegen. Ze laten zich dan vaak dwarrelend letterlijk uit de lucht vallen, dit onder luid geroep. De Kauwen die al op de takken van de bomen gearriveerd zijn, roepen even hard terug. Wanneer iedereen geland is neemt het luide roepen af tot een keuvelend "onder-ons" niveau. Als het goed donker begint te worden vertrekken ze naar hun gezamenlijke slaappleats.

In de Collse Zegge is destijds mijn liefde voor deze zwarte vogelvrije verschoppelingen ontstaan. Ik heb daar toen een hele winter een groepje van ca. 20 Zwarte Kraaien gevolgd. Enkele ervan waren individueel te herkennen aan gedeeltelijke witte hand- en armpennen. Misschien schrijf ik er nog wel eens een verslagje van, wanneer ik m'n oude boekjes teruggevonden heb.

Eind tachtiger jaren was er in de Collse Zegge een omvangrijke slaappleats van de drie soorten. Kauwen en Roeken vlogen vanaf hun voorverzamelplaats wanneer het al goed donker was in een lange rij naar hun slaappleats toe. Je kon ze alleen

zien wanneer ze afstaken tegen het laatste licht van de allang ondergegane zon.

De Zwarte Kraaien (die zich afzonderd hielden van de Kauwen en Roeken) waren al van te voren naar hun slaappleats gevlogen. Heel stil en zonder op te vallen. Terwijl de Kauwen (de Roeken in mindere mate) nog een tijdje doorkeuvelden, was het niet te horen of te ontdekken waar de Zwarte Kraaien sliepen. Tijdens een vroeg morgenbezoek ontdekte ik dat ze apart van de Kauwen en Roeken in een elzenbosje sliepen.

VERKLARINGEN

Een duidelijke verklaring voor dit groepsgedrag is niet te geven. Gissingen zijn er echter genoeg. Bekend zijn de volgende veronderstellingen.

Er is een grotere veiligheid tegen je vijanden wanneer je met honderden bij elkaar bent. Men veronderstelt dat in de groep voedselgegevens en ervaringen aan elkaar worden uitgewisseld. En zo zijn er nog een paar verklaringen te verzamelen. Het zijn echter menselijke interpretaties van dieregedrag. Ik denk wel dat de genoemde facetten van het groepsgedrag een functie zullen hebben, maar je moet toch de nodige voorzichtigheid betrachten om een invulling te geven aan dit gedrag.

Je kunt namelijk net zo goed het tegenovergestelde beweren. Want een grote groep valt veel meer op en kan daardoor veel makkelijker vijanden aantrekken. Deze predatoren kunnen de zwakkeren, die aan de buitenkant zitten dan als voedsel uitkiezen. En wanneer een aantal Kauwen overdag een goede voedselmogelijkheid hebben ontdekt, zijn ze erg onverstandig als ze doorvertellen waar die plaats is. Want altruïsme komt in de natuur niet voor.

ACTIE

Toch intrigeert mij zo'n kauwen-groep en ik kan "urenlang" geboeid naar ze kijken. Waar komen ze vandaan? Waar gaan ze naar toe? Bestaat zo'n wintergroep uit hoofdzakelijk wintergasten vermengd met onze broedvogels? Vragen die moeilijk zijn te beantwoorden, vooral wanneer je overdag ook nog moet werken. Daarom maar eens de hulp van anderen inroepen!

Er is weinig overzicht en inzicht omtrent de slaappleatsen elders in de Kempen. Omdat meerdere waarnemers meer zien dan één individu, heb ik het onderzoek naar kraaienslaappleatsen gelanceerd in het najaar van 1992, met de volgende vragen:

- Hoeveel slaappleatsen van kraaiachtigen zijn er in de Kempen.
- Hoeveel exemplaren maken gebruik van elke slaappleat.
- Uit welke richtingen komen ze naar hun voorverzamelplaats vliegen.

Deze vragen werden ook aan vogelaars buiten de VWG voorgelegd en hen werd gevraagd of ze mee wilden doen.

REACTIES:

Uit het zeer geringe aantal gegevens dat bij mij binnen is gekomen, moet ik concluderen dat dit onderzoek de meeste mensen niet heeft aangesproken. Vermeldenswaardig is wel dat Jan-Erik Kikkert in de afgelopen winter een eigengemaakt verslag toegestuurd heeft dat over de slaaptrek van kraaiachtigen boven Geldrop ging. Van de overige reacties is geen verslag te schrijven over de verspreiding van kraaienslaappleatsen in de Kempen.

De slaappleat bij Heesterakker

Toch zeer interessant was de ontdekking door Guus Nas van een slaappleat langs de Dommel tussen Eindhoven en Nederwetten. Guus belde me op met de mededeling dat het aantal exemplaren van deze slaappleat niet te tellen was. Deze

slaappleat bij Heesterakker, atlasblok 51.35.24, wil ik er daarom even uitlichten.

Het leek erop dat deze slaappleats alle kraaiachtigen in de wijde omgeving naar zich toe zoog. De slaappleat op de Collse Zegge bleek nu een schim te zijn van wat het enkele jaren terug geweest was. (62 Zwarte Kraaien, 80 Kauwen, gegevens: Jan-Erik Kikkert). De slaappleat op Ekkersweijer was gedecimeerd (ca. 75 Zwarte Kraaien, ca. 65 Kauwen, gegevens: Gerrit Vink). Opmerkelijk was dat alle Roeken op deze slaappleatsen toen verdwenen waren. Een vraag kan nu zijn of de aanwezige Zwarte Kraaien en Kauwen in deze gebieden territoriumhouders zijn.

Op de namiddag van 24 januari 1993 spraken Guus, Gerrit, Kees Hendriks en ik af om de slaappleat van Heesterakker op strategische plaatsen in te sluiten en dan proberen te tellen hoeveel exemplaren er waren. Vanaf mijn kant waren 2 plaatsen te zien die dienst deden als voorverzamelplaats. Ze werden door Kauwen en Roeken gebruikt. Richting Nederwetten zat een voorverzamelplaats van Zwarte Kraaien en verderop richting Son hoorde ik Kauwen en Roeken.

Ook hier vlogen de Zwarte Kraaien als eerste naar hun slaappleatsen. Weer onopvallend en zonder tamtam. Ik telde er 86. Ze installeerden zich verspreid in het populierenbos.

Toen het bijna donker was zwol het kauwegeroep en het roekegekreun aan. Daar zag ik de meute vanaf de Sonse kant aan komen vliegen. Ik zag een "slurf" van vogels laag over de grond het populierenbos binnen vliegen. Het tellen bleek al gauw onmogelijk (Guus had gelijk!).

Toch zou het aardig zijn om aan een getal te komen. De slurf bleef even hoog en ik had de indruk dat die vrij constant bleef. Ik schatte dat de stroomdichtheid ongeveer 20 vogels per seconde was. Toen keek ik op mijn klokje. Ik telde tijd er bij wanneer de stroomdichtheid groter werd en trok er tijd van af wanneer deze kleiner werd. Toen de staart van de slurf aan het passeren was keek ik weer op mijn klokje. Het was 7 minuten en 25 seconden later!!! Omgerekend

leek me een constante gemiddelde aanvoer van 20 exemplaren per seconde gedurende een tijd van 7 minuten en 5 seconden aanvaardbaar. Dit omgerekend geeft 8.500 exemplaren en dat van één richting.

Ook Jan-Erik heeft van deze plaats een schatting proberen te maken. In zijn verslag staat te lezen dat hij op 19 februari 1993 op deze slaappleats het aantal exemplaren op 11.000 schatte, waarvan de aanvoer uit Sonse richting op 3.000 geschat werd.

Ik had toentertijd het plan gemaakt om spoedig de andere aanvliegroutes te onderzoeken, maar door het slechte weer op de geplande dag werd het uitgesteld en van uitstel komt.....!

TOT SLOT

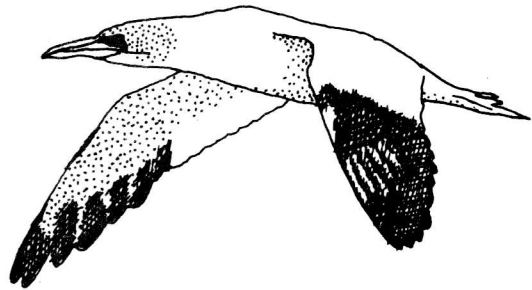
Hoeveel exemplaren deze slaappleats aan het eind van januari 1993 hebben bezocht is niet na te gaan, maar dat het er gigantisch veel waren is wel duidelijk. Ik hoop dat dit verhaal toch de mensen uit zal nodigen om aan kraaiachtigen meer aandacht te geven. Temeer omdat in het winterhalfjaar deze vogels door hun gedrag en door het open winterse landschap veel meer opvallen. En ook omdat in deze tijd de broedvogelbesognes voor vogelaars niet aan de orde zijn.

Misschien kan er met een groepje vogelaars een soortgelijke slaappleats als de hierboven beschrevene dan eens beter onderzocht worden. Ze zijn de moeite waard!

Peer Busink

CAP GRIS NEZ 1993

Op 1 oktober jongstleden was het weer zover, een volle bus vogelaars vertrok vol verwachting naar de Kaap. Op de heenweg 's avonds al veel gespeculeer over de al dan niet te verwachten vogels, met de voor zo'n weekend beroerde weersverwachting: veel regen en harde wind uit het oosten. Pet dus.

De volgende ochtend zijn we met een kleine groep vroeg opgestaan en naar de Kaap gewandeld. Geen drup regen en af en toe zelfs een waterig zonnetje, maakte het plezierig wandelen en de eerste vroege vogels werden al gezien: Patrijzen, een Beflijster, veel Sijzen en Vinken en hier en daar zelfs een IJsgors!

Op de Kaap troffen we Wil Beeren en Ernest van Asseldonk met de opwekkende mededeling dat er geen ruk te zien was. Het was heilig en er was vrijwel geen trek over zee. Naar goed gebruik zijn we er maar bij gaan zitten om ons ervan te overtuigen dat het echt zo was, je moet toch wat. In totaal hebben we er $\pm$ 2 uur gezeten, wachtend op wat niet kwam. Alleen enkele duikers 1 Roodhalsfuut, redelijk wat Jan van Genten en een paar Kleine Jagers. In die tijd klaarde het ook flink op, werd het nog wat met de zon en werd de overkant steeds beter zichtbaar.

Wat wel weer heel leuk was, was de zeer goede zangvogeltrek. Continu waren wel ergens groepjes Sijzen, Vinken, Putters en alle drie de zwaluwsoorten te zien. Tussen al dit gekwetter en gepiep werden regelmatig wat leukere beestjes gevonden: wat Oeverpiepers, de eerste Kepen, een late Gierzwaluw, $\pm$ 20 Strandleuweriken tussen groepjes Veldleuweriken en meer dan 30 IJsgorzen.

Tegen de tijd dat de bus aankwam, verflauwde de trek wat en vertrokken Bram, Alma, Frank en ik de duinen in op zoek naar pleisterende zangvogels. De meeste struiken waren goed bezet met klein spul en op de akkers vloog ook nog van

alles, dus we zagen enkele leuke uurtjes in het verschiet.

Bij het ronde torentje doken we de duintjes en ruigtes rondom de parkeerplaats in en vonden daar veel Merels, enkele Koperwieken, Zwartkoppen, Tjiftjaffen en een Gekraagde Roodstaart. Plotseling ontdekte Bram een groep gorzen in een ruige berm. Op het eerste gezicht alle Geel- en Rietgorzen. Maar ja, er zijn nu al zolang verhalen over broedende Cirlgorzen op de Kaap, die moest er maar eens tussenuit geplukt worden.

Opeens een gors op de draad met een rose-beige stuit en een mooiere bruine rug dan die Rietgors een eindje verder op de draad! Bram en ik keken elkaar eens aan, hadden we een paar jaar geleden niet eens een Bosgors met ook zo'n maffe stuitkleur? Toen even later ook nog de puntige kruin en de bonte koptekening zichtbaar werden, waren we al behoorlijk overtuigd, een Bosgors!

Vlug de scoop erop en... ja hoor, het beest duikt de begroeiing in zonder zijn bek open te trekken, en blijft daar. Wij maar wachten, maar wat er ook beweegt geen Bosgors. Even mooi de tijd om Alma en Frank de veldgidsen uit te laten pluizen op de kenmerken van zo'n beest.

Nog langer wachten en toen maar struinen. Na zo'n drie kwartier vindt Bram de vogel terug en uiteindelijk roept ie een paar keer. Het typische, harde 'tzik' ver-raadt zijn identiteit definitief en nog even kan de vogel mooi bekeken worden voor we verder gaan. In de tussentijd meerdere tjiffen, Grasmussen, Paapjes en Roodborsttapuiten en een Frater gevonden.

En wat is er dan lekkerder dan even bijkomen in de zeemeermin achter een kop warme choco of een koude pint? Op naar 'La Sirène' dus, waar al heel wat VWG-ers verzameld waren. Toch een dorstige hobby, dat vogelen....

Al nippend aan mijn warme choc kijk ik eens een keer naar buiten, waarna

opeens van alles heel snel gebeurt. Ik zie twee vogels rare bogen maken op vreemd gekromde vleugels, op een paar honderd meter voor de kroeg. Snel wijs ik Bram en Kees de vogels aan en begin zoveel mogelijk details te onthouden. Een ding was zeker, ik had nog nooit zoiets gezien. Op een goed moment zie ik dat de bovenvleugel tweekleurig is, wat ik nog nooit gezien had bij een stormvogelachtige (zover waren we al).

Ik wil Bram daarop attenderen, kijk naast me, geen Bram of wie dan ook. Ze waren snel naar buiten gegaan voor een beter beeld, er achter aan dus. Daar waren de vogels nog steeds hun rondjes en bogen aan het draaien, waarbij ze prima bekeken konden worden. Na zo'n 5 - 7 minuten verdwenen de vogels achter de Kaap, ons totaal verbijsterd achterlatend.

Weer binnen aangekomen, samen zoveel mogelijk over de vogels genoteerd en toen de boeken op tafel. In ieder geval geen van de gebruikelijke (pijl)stormvogels, geen stormvogeltje of iets dergelijks, maar wat dan wel? Uiteindelijk zette de nieuwe (trouwens voortreffelijke) veldgids van Lars Jonsson ons op het goede spoor, een donsstormvogel spec! Probleempje, welke van de drie?

Eentje komt voor in het Zuidpoolgebied, een andere op Madeira (maar daar zijn nog geen 40 paartjes van) en de derde op diverse eilanden in het warme deel van de Atlantische Oceaan, met een onbekende wereldpopulatie, maar waarschijnlijk vrij zeldzaam. Nu zijn er de laatste 15 jaar in Noord-Europa (voornamelijk Groot-Brittannië en I in Nederland) diverse waarnemingen van deze beesten gedaan, maar deze waren nooit volledig op soort gebracht. Grote paniek dus.

Na kort overleg werd besloten dat ik zou proberen andere vogelaars op de Kaap te vinden, die ze mogelijk ook gezien zouden hebben. Tijdens de sprint naar de top begon opeens een Bladkoning te roepen in de haag naast het pad. Die moest maar wachten, eerst belangrijker zaken.

Al direct bij het eerste groepje was het raak, twee in hogere sferen zijnde

Fransen. En óf ze twee maffe stormvogels gezien hadden: Tig jaren tellen op de Kaap waren nu beloond met 2 Pterodroma's (donsstormvogels). Verderop een koppel Engelsen die de soort al bepaald dachten te hebben en zeer tevreden om niet te zeggen uitgelaten waren.

Met het goede nieuws vlug terug naar de kroeg, daarbij de Bladkoning iets meer aandacht gevend. Na de blijde boodschap de inmiddels koude choc opgemaakt en weer de Kaap op, op zoek naar VWG-ers. Bram en co. hoorden de Bladkoning ook nog even.

De mannen op de Kaap hadden helaas geen donsstormvogels gezien, maar wel wat andere fraaie vogels als Noordse en Grauwe Pijlstormvogel. De trek over zee was inmiddels toch weer wat op gang gekomen en geleidelijk kwamen er weer wat meer vogelaars. Zo konden we genieten van een hoop Dwergmeeuwen en Jan van Genten, een Slechtvalk boven zee, een Boomvalk vlak voor de Kaap en een groepje van 7 Lepelaars dat over ons heen kwam zetten.

Helaas ontbraken de sterns, steltlopers en zeeëenden vrijwel volledig, en werden er maar weinig echte zeevogels als pijlen en jagers gezien. Toch zat iedereen 's avonds weer tevreden aan de uitstekende maaltijd van onze superkok, Jos.

Daarna de traditionele uitstap naar de Madame, waar het weer beregezellig was. Zowel de tap, de jukebox als de voetbaltafel hebben de nodige uurtjes gemaakt. De zoveelste avond die ze zich nog lang zullen herinneren, daar in Wissant.

De volgende ochtend met een veel kleinere groep (Alma en ik) naar de Kaap gelopen, waarbij we onderweg weer een paar IJsgorzen hoorden. Net voor Gris Nez haalden we Albert en Jan nog in, die stonden na te genieten van een paartje Goudvinken bij een boerderij.

Op de Kaap hetzelfde beeld als de dag ervoor, inclusief Wil en Ernest. Die hadden weer niets positiefs te melden, zodat we maar Dwergmeeuwen gingen tellen. Deze kwamen namelijk in enorme aantallen voorbij. Dat bleef maar zo en ik stond

eigenlijk net op het punt te vertrekken, toen de bus arriveerde. Piet van Happen was als een van de eersten beneden en kon nog net een Vorkstaartmeeuw tussen de Dwergmeeuwen meepikken voor ze in de mistsluiers verdween. Het zicht was een stuk minder dan de dag ervoor en de oostenwind was ook wat frisser.

Met een vrij grote ploeg zijn we de hele ochtend op de Kaap gebleven. Er waren namelijk toch nogal wat vogels te zien. Hoogtepunten waren enkele zeer nabije

Kleine Jagers afgewisseld door een Middelste en, verder op zee, regelmatig een Grote Jager. Het totaal aantal Dwergmeeuwen moet in de honderden, zometertijd duizenden gelopen hebben, andere meeuwen waren vrijwel afwezig.

Op weg naar de bus nog even de parkeerplaats afgezocht maar geen Bosgors of ander leuk spul meer te vinden. En toen de terugreis. Deze is maar zelden zo stil verlopen, en dat na zo'n rustig weekendje.

Pierre van de Wielen

KAUWEN EN KAUWEN

Wanneer je een groep Kauwen (meestal in gezelschap van Roeken) individueel in het winterhalfjaar nauwkeurig gaat bekijken, dan heb je een kans om de verschillende ondersoorten er uit te halen.

Jan-Erik Kikkert heeft in zijn verslag: "Slaaptrek van Kauwen, Roeken en Kraaien boven Geldrop winter 1992/1993" over deze ondersoorten een artikel geschreven. Met zijn toestemming volgt hieronder de inhoud van het artikel.

Mogelijk is het een hulp om een volgende keer zelf de verschillende ondersoorten uit een groep Kauwen te halen. Mijn ervaring is dat bijvoorbeeld de Russen vaak als een groepje (minimaal 2, maximaal 7) in de grote groep te zien zijn. Dat er eventueel nog Noordsen tussen zitten heb ik nog niet vast kunnen stellen.

Peer Busink.

ONDERSOORTEN VAN DE KAUW

Het aantal Kauwen dat in Nederland overwintert, bedraagt minstens een half miljoen.

Er kunnen in het winterseizoen 3 ondersoorten worden waargenomen: *Corvus monedula spermologus* (West-Europa), *C. m. monedula* (Scandinavië) en *C. m. soemmerringii* (Oost-Europa en Rusland).

In Nederland broedt alleen de ondersoort *spermologus*. Het gros van de overwinteraars bestaat ook uit deze ondersoort.

Hoewel de verschillen tussen de Russische en Scandinavische Kauwen nauwelijks in de vogelgidsen worden beschreven, zijn deze ondersoorten met een beetje moeite te onderscheiden van de West-Europese ondersoort.

De "Petersons" schrijft dat de *monedula* een lichtere hals en onderdelen heeft en een onduidelijke witte vlek op de zijhals. *Soemmerringii* heeft een witte of geelwitte halvemaanvormig halsvlek.

De "Tirions" schrijft: het achterhoofd van de *monedula* is veelal lichter zilvergrijs. De ondersoort is witachtig aan de halsbasis maar veelal niet te onderscheiden van *spermologus*. De *soemmerringii* is veelal niet te onderscheiden van *monedula*.

"Vogeldeterminatie" (Thieme) heeft het erover dat *monedula / soemmerringii* te herkennen zijn aan een lichtere hals of witte vlek beneden de oorstreek.

Methode

Op 11 en 15 februari heb ik beide ondersoorten bekeken rondom de Razob. Ik heb hier de weilanden afgezocht naar groepen Roeken en Kauwen. De vogels moesten wel redelijk dicht langs de weg zitten anders werd de afstand te groot. Ik ben de vogels met de auto genaderd en heb ze bekeken met draaiende motor. Zodra de motor afsloeg vlogen de vogels op en gingen enkele honderden meters verderop weer zitten. Ook kon ik de auto niet uit want dan vlogen ze ook weg.

Kauw voor Kauw heb ik ze bekeken, vooral op koptekening, want lichtere onderdelen waren niet te zien.

Herkenning *C. m. monedula* en *C. m. soemmerringii*

De Russische Kauwen vielen het snelst op. De vogels hadden een relatief brede onderbroken of gesloten witte ring rond de nek (zie tekening). Ik zou het geen halvemaanvormige vlek willen noemen.

Deze vogels waren al van een redelijke afstand te onderscheiden van *C. m. spermologus*. Ook de grijze oorstreek was bij de meeste vogels lichter dan bij *spermologus*. Een enkel individu had een vrij donkere kop. Mogelijk waren dit eerste-winter vogels. Van grijzere onderdelen was, bij de veldwaarnemingen, geen sprake. Misschien dat dit bij vogels in de hand wel zichtbaar is.

De Scandinavische Kauwen waren moeilijker te determineren. Ook bij deze ondersoort was alleen de koptekening

herkenbaar anders, dan bij *spermologus*. Het was noodzaak de vogels goed van de zijkant te zien. De oorstreek was nauwelijks lichter dan bij *spermologus*. Wel was een witte vlek aan de zijkant van de hals te zien. Deze vlek was richting snavel het breedst en liep naar de nek toe in een punt. Ze had de vorm van een druppel die horizontaal ligt (zie tekening). Bij sommige vogels liep de vlek over in een lichtgrijze dunne streep die een ring vormde rondom de nek.

Corvus monedula spermologus

C. m. monedula

C. m. soemmerringii

JAN-ERIK KIKKERT

NESTKASTEN KONINGSHOF IN 1993.

Op 13 maart hebben we de traditionele voorjaars schoonmaak van de nestkasten gehouden. We misten veel nestkasten, ook van de nieuwe van 1992, doordat er weer flink gekapt was. Er was onder andere een stuk bos verdwenen om er parkeerterrein van te maken: weer vier kastjes weg.

Gelukkig had ik nog wat nieuwe kasten in reserve gehouden. Zodoende konden we nog 11 nieuwe ophangen. Het totaal aantal kasten kwam daarmee nog maar uit op 92, het laagste aantal in de laatste zestien jaar. Om het aantal niet nog lager te laten worden zal het dus nodig zijn om komend voorjaar nog wat nieuwe kastjes extra op te hangen. Daarom is geschikt afvalhout weer erg welkom evenals kant en klare nestkastjes in alle typen en maten.

De controles tijdens het broedseizoen zijn gehouden op de avonden van 4 en 25 mei en van 15 juni. Daarbij werden op

elke avond alle nestkasten gecontroleerd. De resultaten van die controles staan in tabel 1 samengevat. Als eerste broedsels zijn beschouwd alle broedsels die bij de eerste of tweede controle vastgesteld werden. Nieuwe broedsels tijdens de derde controle worden als tweede broedsel beschouwd. Ook nieuwe broedsels in een kastje waar al een nestje is uitgevloegen, worden altijd als tweede broedsel beschouwd.

Er broedden dit jaar voor het eerst sinds twee jaar weer acht soorten vogels in de nestkasten. Daarvan was er een nieuw, vier soorten zijn vaste gasten en de andere zijn min of meer regelmatige broedvogels in de kasten.

De Bosuil was weer terug van twee jaar weggeweest en zat op 13 maart al met vier jongen. Die heb ik een week later geringd en op de eerste controleronde waren ze al uitgevloegen.

Tabel 1: Resultaten van de nestkastencontroles op Koningshof te Veldhoven in 1993.

<i>Soort</i>	<i>Eerste broedsel</i>	<i>Tweede broedsel</i>	<i>Totaal</i>
Koolmees	45	1	46
Pimpelmees	20	1	21
Bonte Vliegenvanger	4	-	4
Kuifmees	1	-	1
Holenduif	1	-	1
Kauw	1	-	1
Bosuil	1	-	1
Torenavalk	1	-	1
			+ ---
		Totaal aantal broedsels	76
		Eekhoornnest	1
		Niet gebruikte kasten	18
			+ ---
			95
		Twee keer gebruikte kasten	3
			- ---
		Totaal aantal kasten	92

Tot onze verbazing lag er nu een ei van een Torenvalk in die uilekast. We hadden de Torenvalken al gehoord en rond zien vliegen, maar dat ze in de bosuilekast zouden gaan broeden was toch een beetje onverwacht. Daarmee hebben we weer een soort die nieuw is in de nestkasten op Koningshof. Tijdens de derde en laatste controle heb ik de vier jongen kunnen ringen.

De Koolmees zat met 45 eerste broedsels op hetzelfde niveau als de laatste jaren. Sinds 1982 heeft het aantal eerste broedsels op een jaar na steeds gelegen tussen de 39 en 50. Dat aantal is dus behoorlijk constant. Alleen het aantal tweede broedsels was ongekend laag. Tot nog toe waren er altijd minimaal drie en vaak tien of meer.

De Pimpelmees met 20 eerste broedsels verdubbelde daarmee bijna het aantal van 1992. Daarmee zat die weer op het niveau van een paar jaar geleden. Ook hier konden we maar één tweede broedsel vaststellen.

Het lage aantal tweede broedsels hangt misschien samen met de op het oog zeer goede resultaten van de eerste broedsels. Het weer was prima en er leek volop voer te zijn. De aantallen bijna vliegvlugge jongen tijdens de tweede controle lagen dan ook hoog.

De Kuifmees broedde weer eens in een nestkastje en was er vroeg bij. Tijdens

de eerste controle had hij al 7 jongen van ongeveer een week oud. Het was alweer vijf jaar geleden dat er een Kuifmees in onze kastjes had gebroed.

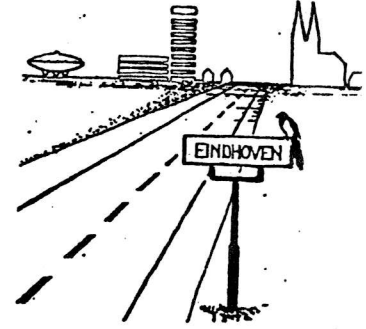
De Bonte Vliegenvanger was met 4 broedsels maar magertjes vertegenwoordigd dit jaar. Wat daarvoor de reden kan zijn is me niet duidelijk. Na het recordaantal van 12 broedsels vorig jaar is het in elk geval onverwacht weinig. De opgaande lijn van de laatste jaren begint wat meer schommelingen te vertonen getuige de aantallen van de laatste vijf seizoenen: 7-11-5-12-4.

Tot slot wil ik iedereen die heeft meegeholpen bij de schoonmaak en de controles nog eens bedanken voor de assistentie. Het blijkt nog steeds, ieder jaar weer, verrassend te zijn om de kasten te controleren. Je komt altijd wel iets aparts tegen. Het is ook een unieke mogelijkheid om de vogels eens van zeer dichtbij te zien en om wat van hun voortplantingsgedrag te weten te komen. We kunnen ook een beeld krijgen van de broedpopulatie op Koningshof van de soorten die in de nestkasten broeden. Het is voor de leden van de Vogelwerkgroep daarom altijd een leerzame en gezellige excursie zo'n schoonmaak of nestkastencontrole. Wil je ook eens mee, let dan op de aankondigingen op de vergaderingen en in de convo's.

Jan Wouters

VOGELS VAN DE STAD

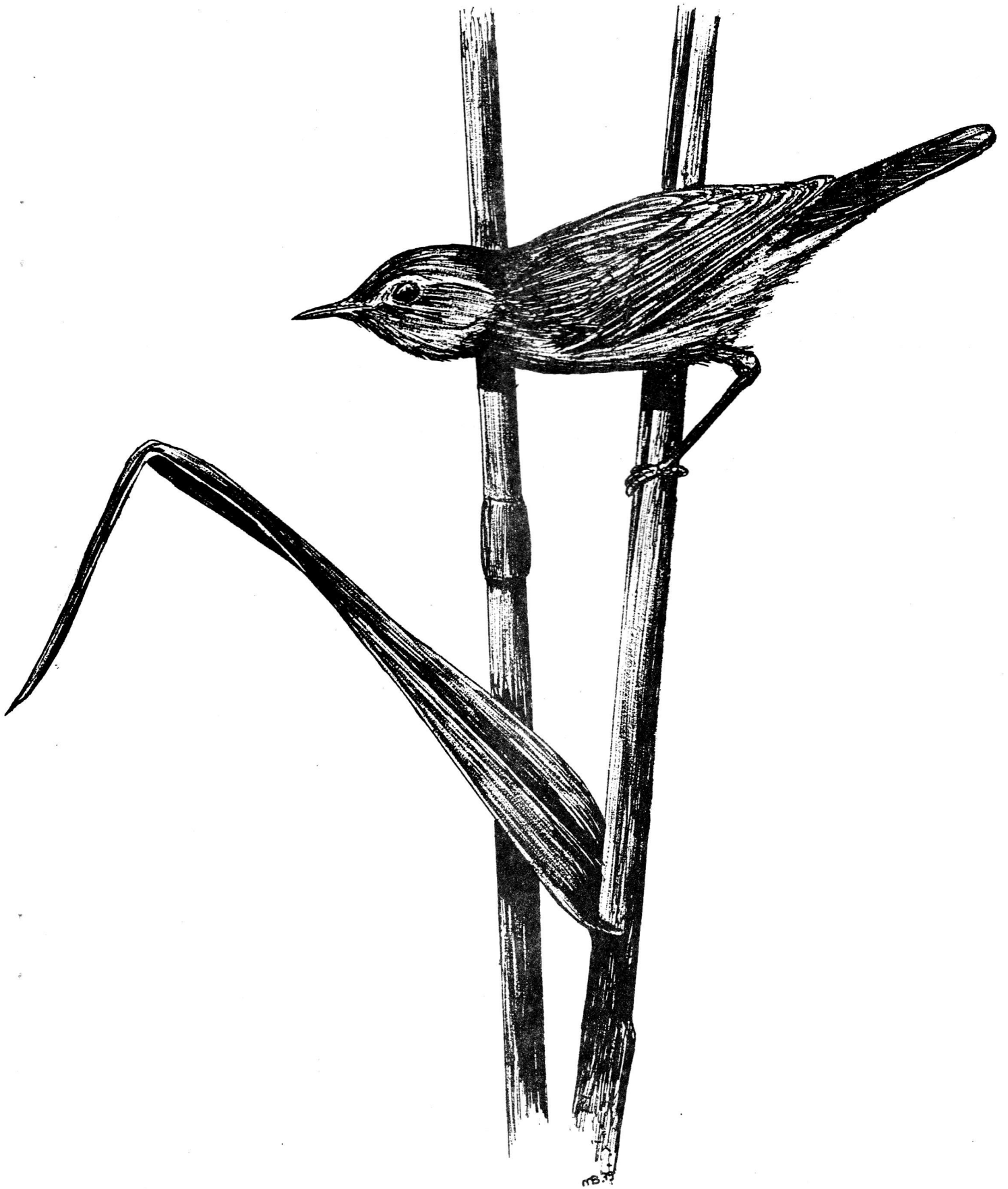
BIJZONDERE WAARNEMINGEN IN EINDHOVEN EN OMGEVING: SEPTEMBER 1992 TOT EN MET JUNI 1993

DATUM	AANTAL	SOORT	PLAATS	WAARNEMER
02-11-92	1-2	Goudhaantje	Bussele, tuin	WV
28-11	1	Putter	TU-terrein	KH
11-12	20	Ringmus	Industrieterrein De Hurk	WV
15-01-93	1	Witkopstaartmees	Menthellapad	RS
17-01	8	Putter	TU-terrein	WV
20-03	1	Roodkeelduiker	Visplas Ekkerweijer	GV
21-03	1	Roodkeelduiker	Visplas Ekkerweijer, olie- slachtoffer	WV
21-03	1	Boomklever	Eikenburg	WV
21-03	3	Boomkruiper	Eikenburg	WV
21-03	1	Groene Specht	Eikenburg	WV
21-03	1	Houtsnip	Collse Zegge, dood	WV
21-03	2mm 1vr	Krakeend	Visplas Ekkerweijer	WV
23-03	1m	Bosuil	Collse Watermolen, roep	WV
10-04	1	Huiszwaluw	Visplas Ekkerweijer	WV,PB,GV
10-04	1	Rietzanger	Visplas Ekkerweijer	GV
12-04	1	Putter	Bussele, tuin	WV
15-05	1	Bonte Vliegenvanger	Celebeslaan, tennispark	WV
15-05	1	Nachtegaal	Vredeoord,Grote Beek	WV
06-06	1	Kleine Bonte Specht	Celebeslaan	WV
06-06	4	Kleine Karekiet	Karpendonkse Plas	WV
14-06	1	Nachtegaal	Groenewoudseweg	PM

Afkortingen van de waarnemers: PB-Peer Busink,KH-Kees Hendriks, PM-Pierre Maréchal, RS-Robert Snep, WV- Willem Veenhuizen, GV-Gerrit Vink.

Met dank aan iedereen die waarnemingen heeft ingezonden.

Willem Veenhuizen

KNIPSEL KRANT

-28-

Knipseladres: KABELSTRAAT 1, 5612 NL EINDHOVEN.

Samenstelling: HUUB KNUBBEN

CDA EN PVDA LATEN 'T WILD VOGELVRIJ

(Door Carl Mureau)

DEN HAAG - De miljoenen trekvogels die jaarlijks Nederland bezoeken, zijn hun leven niet zeker. De Tweede Kamer heeft voortsnog verzuimd om het dodelijk schot uit een jachtgeweer voor deze groep wild geheel te verbieden.

De jacht op trekvogels zal wel flink worden beperkt, evenals de jacht op wild in natuurgebieden. Maar de Tweede Kamer besloot maandag niet tot keiharde verboden en/of onduidelijkheidsrichtlijnen voor de jacht.

De regeringsfracties PvdA en CDA verzuimden hun plicht, schietpen verzwaring en leggen de verantwoordelijkheid voorlopig neer op het bordje van jagers en natuurbeschermers. Die mogen straks, in wildbeheereenheden (WBE's), samen ruziën over het lot van kraakend, pijlstaart, fazant of anderszoo wild.

Toen staatssecretaris Gabor (Natuurbeheer) in januari van dit jaar zijn jachtnota presenteerde, ontstond direct een

storn van protest. Jagers vonden dat hun hobby te veel werd beperkt. Natuurbeschermers waren juist van mening dat Gabor veel te laks was, vooral omdat hij 'plezierjacht' nog steeds toestond. Beide partijen voerden de laatste maanden stevig lobbywerk.

Helderheid

Jagers noch natuurbeschermers hadden de illusie dat de Tweede Kamer hen volledig op hun wenken zou beuilen. Maar op één ding mochten ze wel rekenen: helderheid over de toekomst van de jacht.

Die duidelijkheid leek er ook te komen. PvdA, GroenLinks, D66 en zelfs Gabor's eigen partij het CDA vonden de nota te slap en warrig. Zij zouden aandringen op strakkere beperkingen: geen jacht op trekvogels en geen jacht in natuurgebieden, tenzij het wild daar zorgt voor ernstige (landbouw)schade.

De opstelling van het CDA was niet alleen stoer maar ook een beetje verrassend, zeker gelet op de achterban van de partij,

die veel buitenlui telt. Maar waarschijnlijk vond de fractie de heldere taal vooraf een beetje te stoer. En zo kwam het dat woordvoerder Esselink zich tijdens het debat in allerlei bochten wroeg. Esselink gedroeg zich als een draakont. Wilde de jacht op alle onschadelijke trekvogels wel fors beperken, maar pleitte niet voor een geheel verbod.

ANALYSE

Hij vond dat de jacht in alle natuurgebieden eerder uitzondering dan regel moet zijn, maar liet het aan de wildbeheereenheden over om te besluiten wanneer jacht wel mag. En datzelfde verhaal hield hij over de trekvogels die wel schade aan de landbouwgewassen nanrichten (smienten en drie soorten ganzen). Het CDA wilde graag meewer-

ken aan een motie van de PvdA (Swildens) om Gabor te dwingen tot strengere beperking van de jacht. Maar om de deur voor de jagers niet helemaal dicht te gooien, kwam er een motie tot stand die voor velerlei uitleg vatbaar was. Over de tien soorten onschadelijke trekvogels (zoals kraakend, pijlstaart en goudplevier) werd helemaal niet gerept. De vraag die daarom iedereen bezighield was: mag de jacht op deze vogels straks wel of niet?

Datzelfde geldt eigenlijk ook voor de jacht in de natuurgebieden en de jacht op schadelijke trekvogels. Slechts bij uitzondering toestaan, zo staat in de motie van Esselink en Swildens. Wel flink beperken dus, maar niet geheel verbieden. Wanneer mag het dan wel en wanneer niet? Alleen als er sprake is van schade, vindt de PvdA. Esselink sluit echter ook de 'oogsjacht' niet helemaal uit, het jagen om consumptie dus.

De staatssecretaris sprak zich over de motie Swildens-Esselink nog niet uit. Voortsnog

wil hij twee soorten onschadelijke trekvogels beschermen: de kraakend en de goudplevier. En voor de jacht in natuurgebieden wil ook hij de WBE's meer bevoegdheden en verantwoordelijkheden geven. Betrokkenen wachten nu met spanning af wat Gabor op papier zal antwoorden op vragen uit de Kamer.

Belangen

Jagers en natuurbeschermers lopen van harte dat er dan wel duidelijkheid komt. In de WBE's, die door de jagers in het leven zijn geroepen, moeten zij straks uirvechten wat er met het wild in een bepaald gebied gebeurt. Het is duidelijk dat hun belangen botsen, want de jager wil jagen en de natuurbeschermers wil dieren beschermen.

De Kamer moet dus met heldere richtlijnen komen. Het CDA en in mindere mate ook de PvdA, hebben voortsnog slechts voor dikke mistlarden gezorgd. En daarvoor moeten ze zich schamen.

E.D.

20/10 '93

Omvangrijke smokkel papegaaien ontdekt

ANP

SCHIPHOL

De douane op Schiphol heeft dinsdag een 35-jarige man uit Nigeria aangehouden die in een reistas 33 jonge grijze roodstaartpapegaaien vervoerde. Het is de grootste zending beschermde papegaaien die ooit in reizigersbagage is gevonden. De papegaaien hebben een geschatte waarde van 25 duizend gulden.

De smokkelaar had de snavels van de dieren dichtgebonden om te voorkomen dat ze geluid zouden maken. Ze zaten met vijf of zes stuks in kooitjes, die in een reistas waren gestapeld. Vier vogels waren bij aankomst dood, een aantal andere is er slecht aan toe. Ze zijn overgebracht naar het vogelpark Avifauna in Alphen aan den Rijn.

VK 230693

AID neemt 2243 vogels in beslag

E.D.

WEERT (ANP) - De Algemene Inspectiedienst (AID) heeft bij een vogelhandelaar in Weert gisteren 2243 vogels in beslag genomen. Voor de vogels geldt een handelsverbod. De dieren, meest zangvogels, zijn vermoedelijk onlangs geïmporteerd vanuit China.

Onder de vogels bevinden zich soorten als goudvink, blauw-

borst, roodkeellijster, wilgengors, rotslijster, frater en roodmus. De partij heeft een handelswaarde van enkele honderdduizenden guldens, schat de AID.

Volgens de AID geldt de Weertse man als één van de grootste vogelhandelaren van Nederland.

28-5-93

Drijfjacht

Naar aanleiding van de recente drijfjacht op de wilde zwijnen in het Soerendonkse Goor, een uniek moerassig natuurgebied van enkele honderden hectaren groot met een rijke flora en fauna, wilde ik graag het volgende opmerken.

De zogenaamde problemen met de wilde zwijnen duren inmiddels al heel wat jaren. Zover ons bekend is er nog geen een wild zwijn geschoten, ondanks drijfjachten en andere activiteiten. Over de schade die deze drijfjachten veroorzaken aan flora en fauna in dit gebied wordt niet gesproken. Volgens de jagers zou er nog een oud wild zwijn in het gebied aanwezig zijn.

Voor dat ene oude zwijn moest in het gebied weer een massale drijfjacht georganiseerd worden. Nota bene tijdens het broedseizoen, een periode waarin het gebied van 15 maart tot 15 juli voor het publiek is afgesloten. Het resultaat van zulk een drijfjacht voor de natuur laat zich raden.

Wie geeft uiteindelijk toestemming voor het betreden van dit gebied?

E.D. 074-93 WIL BEEREN

120593

Eindhovens Dagblad

Weidevogels gebaat bij uitstel maaien

Het beheer van weidevogels heeft alleen zin als het maaien en het laten grazen van vee (beweiden) wordt uitgesteld tot tenminste 1 juni. Tureluurs, watersnippen en slobenden komen dan in grotere aantallen voor en de beste broedresultaten worden bereikt.

Dat is de uitkomst van een onderzoek in het relatienota-gebied Giethoorn-Wanneperveen (900 ha). Het onderzoek is uitgevoerd in opdracht van de Vereniging Natuurmonumenten, de Dienst Beheer Landbouwronden en provincie Overijssel. In het onderzoeksgebied zijn diverse vormen van weidevogelbeheer in de periode 1987-1991 bestudeerd door de de bioloog drs. O. Brandsma.

Het weidevogelbeheer varieert van een vorm met geringe aanpassingen in de landbouwbedrijven tot wat „eindbeheer“ wordt genoemd. Uitvoering van dit laatste systeem legt de boeren zulke beperkingen op dat beheer van de weiden niet verenigbaar is met hun bedrijfsvoering. Daarom wordt dit beheer uitgevoerd door instanties zoals Natuurmonumenten.

VOGELAARS OP

WELKE DWAAS kruipt er begin oktober aan de Normandische kust in een lichtgewicht tentje terwijl de wind met kracht zes over het modderige gras loeit. Wie gaat er nou urenlang op een kale rots zitten waar de regenvlagen zijn ogen teisteren als hij over een ruige zee tuurt die rondspookt vijftig meter onder hem?

Wie? De vogelaar. Hij heeft een kijker of een telescoop en vaak draagt hij een outfit die trekjes vertoont van een jagersuitrusting. De vogelaar lijkt in gedrag op een hengelaar, want hij kan uren voor zich uit zitten te kijken over het water. Alleen jaagt en vist hij op beelden, van vogels.

De aanblik van een middelste jager of een jan van gent brengt de vogelaar in een staat van opperste verrukking. Want daarom heeft hij zich naar de Kaap begeven. Naar Cap Gris-Nez om precies te zijn, waar omstreeks deze tijd de oost-Atlantische trekroute in vol bedrijf is en vogels in vele soorten en maten voorbij komen. Je wordt er met je neus gedrukt op een van de grote mysteries van de Schepping. Daar kunnen geen kou, regen of wind tegenop.

Kaap 'Griize Neus' is een geliefde plek om vogels te kijken tijdens de trek. Dit stukje Noord-Frankrijk ligt op amper dertig kilometer van Engeland, het Kanaal is er op zijn smaist. Dat leidt er meestal toe dat de trekkende vogels dicht onder de Franse kust langsvliegen.

Bovendien is de kaap een prettig observatiepunt, omdat hij op minder dan vier busuren van Nederland af ligt. Er zijn wel meer pleisterplaatsen beroemd in vogelaarsland, maar die liggen vaak heel ver weg. Gibraltar bijvoorbeeld, de Bosporus of Helgoiland.

DIT IS het weekeinde van Vogelwerkgroep De Kempen. De luxe bus van Van Gompel uit Bergeyk is op een paar plaatsen na helemaal bezet. Vijfenvertig man gaan op stap, onder aanvoering van de feestcommissie. Biologisch secretaris Piet van Happen uit Geldrop en voorzitter Peer Bussink uit Moergestel spelen slechts een bijrol.

Het is een overwegend jeugdige club, de gemiddelde leeftijd ligt ver onder de dertig jaar. Maar hun paspoorten zijn vaak verweerd en dragen stempels van verre oorden als Colombia en Peru omdat daar natuurreservaten als de barre Galapagos eilanden te vinden zijn. Dit is het jaarlijkse gemeenschappelijke uitstapje. Er gaan maar vier vrouwen mee, waardoor het vogelen een voornamelijk mannelijke aangelegenheid lijkt. Dat ligt zeker aan de

zware omstandigheden op Cape Gris-Nez. Ze zijn vaker weggeregend dan dat ze hebben liggen zonnebaden. Als gevolg van de gewoonte om vrijdagavond pas uit Eindhoven te vertrekken, ligt de aankomst altijd pas rond middernacht. Dat leidde er tot dusver meestal toe, dat de sheltertjes in het duister in een vliegende storm werden opgezet, overspoeld door regenbuien op de koop toe. Tenslotte heeft het Kanaal een reputatie op te houden als het

om het ontwikkelen en afdrucken van depressies gaat.

De camping is eigenlijk al gesloten, hetgeen de zucht naar primitiviteit van de ware natuurliefhebber bevredigt. Een duidelijk verzachtende omstandigheid is dat er genoeg aantrekkelijke cafés zijn om weer droog en warm te worden. Met name de uitspanning in het toeristische dorp Wissant mag zich op de jaarlijkse

CAP GRIS-NEZ

zaterdagse stapavond van de vogelwerkgroep verheugen.

Toen De Kempen daar jaren geleden voor het eerst kwam scheen het slechts een armzalig kroegje te zijn. De daarop volgende jaren kon het Wissantse horeca-bedrijf dank zij de vogelaars tot bloei en diverse verbouwingen komen, vertellen de vogelaars trots. Ze zijn makkelijke klanten, want ze maken het nooit laat omdat de volgende ochtend de vogel trek weer op ze wacht.

DE NORMANDISCHE kust is hier een compleet maar verweerd oorlogsmonument. Er liggen diverse linies bunkers uit de Tweede Wereldoorlog. De Fransen nemen niet de moeite ze op te ruimen. De rotsen langs de zee zijn danig ondermijnd, het beton piekt op veel plaatsen boven de begroeiing uit. Met aan de andere kant de zee die op de brokkelige en zwaar eroderende krijtrotsen inhaakt, lijkt de kuststrook als verdedigingslinie tegen het water geen lang leven meer beschoren.

Op het pad over de rotsen is het dit gehele weekeinde een komen en gaan van een internationaal gezelschap van vogelkijkers, waarbij Duitsland, Nederland en België de boventoon voeren. Vogelwerkgroep De Kempen nestelt zich traditiegetrouw op een luwe plek met de rots in de rug en de witte kliffen van Dover aan de horizon tegenover zich. De zon, die even door de zware wolken breekt, werpt een grillig licht op de zee en de Britse kust is inderdaad zo wit, dat je hem duidelijk ziet liggen.

De kijkers en telescopen zijn in stelling gebracht. Die laatste zijn makkelijke hulpmiddelen, maar hebben het nadeel dat je er slechts met één oog door kunt kijken. De trek is hier geen kwestie van duizenden vogels die tegelijk komen overvliegen. Daarvoor zou je naar andere streken moeten, Gibraltar misschien. Hoogstens zijn er de zangvogeltjes die in groepen van twintig tot dertig stuks passeren, maar de vogelaar doet Cape Gris-Nez dan ook voornamelijk om de zeevogels.

ZEEVOGELS PASSEREN hoog of laag in de lucht. Sommige vliegen over alsof ze naar hun dagelijkse werk toe gaan, met rustige slagen van hun grote vleugels drijven ze richting zuiden. Zo doen de trotse mantelmeeuwen en zilvermeeuwen het. De vogelaars op de rots tellen ze nog niet eens. Zij staren in de verte, over de bruisende Noordzee, speurend van rechts naar links, van boven naar beneden.

Iemand roept een melding. „Daar, op

twaalf uur en vóór dat rode containerschip”. Als één man richten allen hun apparatuur dezelfde kant uit. „Zou het een jager zijn, of een drieteenmeeuw?” Met het blote oog is niets waar te nemen, de vogel is ver weg en vliegt bovendien heel laag boven de golven. Zoals een piloot in oorlogstijd de vijandelijke radar ontwijkt, zo scheert deze vogel laag over het water om onder de wind te blijven.

De aanblik heeft iets aandoenlijks. Dat zwoegende dertje dat naar een stem luistert die hem zegt naar het zuiden te gaan. Daar gaat het, in alle eenzaamheid, zijn vleugels stug in hetzelfde ritme voortbewegend. Iemand heeft nu zekerheid en roept geestdriftig dat het een drieteenmeeuw is. Een andere vogelaar pakt een boekje met kleurenafbeeldingen. Bingo, het is inderdaad een drieteen. De hele batterij kijkers volgt nu de gevederde vriend.

Een andere vogel duikt op. Met grote opwindning wordt geconstateerd dat het een jager moet zijn. De vraag is alleen of het een kleine dan wel een middelste is. De discussie duurt kort want men is het gauw eens over het feit dat dit toch de middelste moet zijn. Alsof de vogel zijn publiek wil belonen, geeft hij een voorstelling pal voor de kaap. Jagers komen aan hun eten door het van andere meeuwen te roven. Ze jagen net zo lang achter hun slachtoffer aan tot dit zijn krop leegt. Soms nog in de vlucht vangt de rover het

uitgebraakte voedsel op. Deze keer is een zilvermeeuw zijn belager te snel af.

DRUK IS het nog niet op de kaap, maar dat zal het ook het hele weekeinde niet worden. De wind is steeds niet helemaal goed. Eerst staat hij aflagend en daarna zuidwest, geen van beide richtingen schijnt trekbevordelijk te zijn. Toch vinden de vogelaars het lang geen onvruchtbaar bezoek. Ze hebben prima minuten als er een boomvalk langskomt. Zo van bovenaf de rots kun je bovenop de roofvogel neerkijken, waardoor het een waarneming wordt zo duidelijk als een vogelaar niet vaak meemaakt.

Een groep van twintig aalscholvers is daarna aan de beurt. „Daar gaat de schrik van de Valkenswaardse visvijvers”, roept iemand. De zwarte vissers zijn eigenlijk de enige die trekken zoals het in de boekjes staat: in een wigvormige groep met een duidelijke kopman en een lantaarndrager. Er wordt smakelijk gelachen als de hele groep tot de determinatie van een bepaalde vogel is gekomen, maar vervolgens blijkt dat er van deze soort slechts vijftig of zestig op de hele wereld voorkomen. De kans dat hij hier op Cap Gris-Nez passeert, is dan wel erg gering.

De groepen zangvogels schieten intrussen meestal zo snel over, dat je bijna niet kunt zien of het nou vinken, piepers of gorsen zijn. Die derties hebben het allemaal zwaar. Je ziet ze over zee aankomen om vervolgens door de rukwinden weer terug te worden gedreven. Soms hangen ze minutenlang boven de golven zonder een meter vooruit te komen. Dat moet doodvermoeiend zijn. Een vogelaar komt met het verhaal hoe hij op Ameland de goudvinken voor zijn ogen zag verdrinken, vijf meter uit de kust.

Zwaluwen zijn er ook nog genoeg. Volgens kenners staat er op de kaap een grote onzichtbare richtingwijzer die de voorjaarstrek de weg naar Engeland wijst. Ze schieten dan met een boog linksaf de zee op. De derties komen nu van de andere kant maar maken geen echt gedisciplineerde indruk. Dat doen zwaluwen toch al niet gauw.

CAP GRIS-NEZ en zijn broertje Blanc-Nez enkele kilometers verderop zijn een mooi stukje Frankrijk. De mensen zijn aardig en gastvrij. Maar op weinig kilometers zijn de tegenstellingen groot. Hier langs en op de rotsen lopen de vogelaars met hun kijkers, maar kijk je landinwaarts dan zie je hele linies mensen die een geweer dragen. Dat zijn de Franse jagers, bekwame of onbekwame schutters die op alles knallen wat er overvliegt.

DOOR WINN WORMSER

E.D.
9 oktober '93

EINDHOVEN - Brabants Landschap en de Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten kopen weer enkele terreinen aan in natuurgebieden. Het gaat om stukken grond in het Dommeldal tussen Waalre en Riethoven, op de Plateaux onder Valkenswaard en in het dal van de Grootte Beerze in Netersel.

Opvallendste aankoop van Natuurmonumenten is de ruim elf hectare bouwland en bosgrond achter camping De Volmolen in

Organisaties kopen grond in Kempische natuurgebieden

Waalre/Riethoven. Het deel van een reservaatgebied in het Dommeldal verwisselt voor ruim 290.000 gulden van eigenaar. Dezelfde vereniging koopt twee stukken bouwland van ieder ruim vijf hectare aan de Luikerweg in Valkenswaard en

Bergeyk. Voor de grond in en rond natuurgebied de Plateaux betaalt Natuurmonumenten in totaal 650.000 gulden. Bijna acht hectare bouwland koopt Brabants Landschap tussen de Frans van der Heijdenweg en de Grootte Beerze in

Netersel. De organisatie betaalt daarvoor 394.000 gulden. Het bouwland sluit aan bij de Neterselsche Heide. Gedeputeerde Staten van de provincie Noord-Brabant zijn bereid de helft van de aankoper te subsidiëren.

ONDERZOEK EERSELSE BIOLOOG HANS CORNELISSEN

Ecologie voor China steeds belangrijker

Door Martijn Hover

China heeft een van de oudste beschavingen ter wereld. Al meer dan drie-duizend jaar bebouwen de Chinezen hun land met grote ijver, zij het niet altijd met evenveel inzicht in de gevolgen van hun werkzaamheden. Ontbossing is er dan ook een groot probleem. Berghellingen worden gekapt om plaats te maken voor terras-bouw en om het brandhout. Met als gevolg dat de aarde van de hellingen wegspoelt en kale rotsen achterblijven waar niemand nog iets aan heeft.

De Utrechtse bioloog Hans Cornelissen, oorspronkelijk afkomstig uit Eersel, heeft de afgelopen tweeënhalf jaar in Zuid-China gewerkt aan een herbobossingsproject. Onlangs promoveerde hij aan de Utrechtse Rijksuniversiteit op het proefschrift dat hij wijdde aan zijn Chinese onderzoek.

„Ik werkte in een streek die hier nauwelijks bekend is”, vertelt Cornelissen met een nog altijd onmiskenbaar Eerselse tongval. „Ik was gestationeerd aan de universiteit van Chongqing, een stad van 10 miljoen inwoners in de provincie Szechuan waar buiten China niemand van heeft gehoord.”

Belangrijk thema

Werd hij met zijn westerse opvattingen door de mensen ter plaats wel geaccepteerd? Cornelissen vindt van wel. „Ecologie begint ook in China een steeds belangrijker thema te worden. Zo kennen ze een jaar-

lijkse boomplantdag waarbij elk Chinees schoolkind geacht wordt een boom te planten.” Dat is ook nodig, zegt Cornelissen, want met name in het noorden en oosten van het uitgestrekte land is de bodem 'op'. „De bodemerose heeft daar zo toegeslagen, dat grote gebieden tot woestijn zijn geworden. In het zuiden, waar ik ben geweest, is de zaak iets minder ernstig. Het Rode Bekken, zoals die sreek wordt genoemd, is ongelofelijk vruchtbaar. Maar tegelijkertijd is de behoefte aan grond voor de landbouw en aan hout er zo groot, dat de laatste beboste berghellingen bedreigd worden. De moessonregens zijn er zo zwaar, dat de bodem in korte tijd letterlijk wegspoelt. En als eenmaal alle begroeiing weg is, is het moeilijk om die weer terug te krijgen.”

• Dr Hans Cornelissen: erosie in China groot probleem

E.V. 22003

China is een erg dichtbevolkt land met een grote bevolkingsdruk. Die demografische factoren maken het werk van natuurherstellers als Cornelissen er niet gemakkelijker op. Toch werden zijn inspanningen door de plaatselijke bevolking met instemming begroet, vertelt de bioloog. „Met name de jaren zestig, de tijd van de Culturele Revolutie, betekenden voor China een stilstand in zijn ontwikkeling. De betrekkelijk open atmosfeer die er nu heerst, is voor de mensen een verademing. Bovendien zijn Chinezen zeker zo materialistisch ingesteld als wij westerlingen en staan de westerse technologie daardoor in zeer hoog aanzien. Ik kan alleen maar zeggen dat de bevolking mij zeer hartelijk welkom heette.”

Cornelissen heeft vooral onderzocht hoe een bos zich in de loop der tijd ontwikkelt. „Hoe gedraagt zo'n bos zich als het zich wil herstellen, dat is de vraag waarop wij het antwoord zochten. Daarvoor hebben we de kieming en groei-eigenschappen onderzocht van een groot aantal ter plaats voorkomende bomen en planten.”

'Pioniers'

Het gebied wordt van nature gekenmerkt door subtropische, altijd groene loofbomen. „Daarbij kwamen we er al snel achter dat bepaalde boomsoorten de 'pioniers' zijn, die als eerste een braakliggend terrein bezetten. Vaak zijn dat dennessoorten, die alleen groeien in omstandigheden waarbij ze veel licht krijgen.”

Twee miljoen vogels sterven door verkeer

Van onze verslaggever

AMSTERDAM

Zeker twee miljoen vogels vinden jaarlijks de dood op en langs wegen. De helft daarvan is te vinden bij snelwegen. Volgens Vogelbescherming Nederland, die deze schatting heeft gedaan, is het wegverkeer een van de belangrijkste onnatuurlijke doodsoorzaken in Nederland.

De oorzaak van de sterfte, die de laatste jaren toeneemt, zoekt de Vogelbescherming in het beheer van de wegbermen. Deze groenstroken zijn in toenemende mate aantrekkelijk geworden voor vogels. De laatste jaren worden ze niet steeds gemaaid, maar ongemoeid gelaten. Hierdoor heeft zich een interessante vegetatie kunnen ontwikkelen.

Ook de dierenwereld reageert hierop. Volgens de Vogelbescherming is het aantal veldmuizen in wegbermen langs autosnelwegen 25 keer hoger dan in de aangrenzende gebieden. Hierdoor worden veel vogelsoorten juist naar de bermen getrokken en lopen ze de kans

door een auto te worden overreden. Vooral onder muizeneters als uilen, buizerds, blauwe reigers en torenvalken is het aantal verkeersslachtoffers groot.

De Vogelbescherming heeft het rapport over de vogelsterfte langs wegen woensdag bij Rijkswaterstaat gepresenteerd tijdens een overleg over het beperken van het aantal slachtoffers. Eerst moeten de knelpunten langs de wegen worden opgespoord. In die gebieden worden proeven gedaan om het aantal slachtoffers terug te dringen.

Het is niet duidelijk hoe groot de invloed van de twee miljoen slachtoffers op de vogelstand is. Andere onderzoekers menen dat de geluidsoverlast voor broedvogels langs een snelweg een nadeliger effect op de vogelstand heeft dan de kans om doodgereden te worden.

Ook de jacht is een belangrijke doodsoorzaak. Volgens een schatting van het ministerie van Landbouw vinden jaarlijks 1,7 miljoen vogels de dood door kogels van jagers. Ook vinden veel vogels op onnatuurlijke wijze de dood bij hoogspanningsmasten en windmolens.

Na verloop van tijd maken de dennen plaats voor meer lommemerrijke loofbomen. In de praktijk komt daar echter vaak niet veel van terecht, aldus Cornelissen. „Die dennen groeien snel en worden daarom veelal geplant om het hout. Dat betekent dat de huidige aanplant meer het idee geeft van een plantage dan van een natuurbos.”

Het grote nadeel is dat dergelijke bomen niet erg goed in staat zijn de erosie tegen te gaan. Daarvoor heb je een meer uitgebalanceerd ecosysteem nodig, met veel verschillende plantesoorten die elk op hun

eigen manier bijdragen aan het vasthouden van de bodem.” Het leven in China is Cornelissen goed bevallen, vertelt hij, terwijl zijn Engelse echtgenote een kopje thee serveert. „Ik heb er zelfs mijn vrouw leren kennen.” Alleen de taal leverde aanvankelijk problemen op. „Op de universiteit zaten een paar mensen die Engels kenden, maar mijn medewerkers 'in het veld' spraken alleen Chinees”, lacht de bioloog. „Na tweeënhalf jaar kende ik echter voldoende van de taal om me in mijn werk te kunnen redden. En iets te eten bestellen lukte ook nog wel.”

Alleen aan juni 1991 bewaart Cornelissen onaangename herinneringen. „Toen in Beijing het Plein van de Hemelse Vrede door het leger werd schoongeveegd, was het ook hier onrustig. Ik zat er toen pas, maar ben op aanraden van de ambassade toch maar een tijdje teruggegaan naar Nederland. Toen ik in Chongqing terugkeerde, bleek de stemming helemaal omgeslagen. Daarvoor waarde er een geest van verandering door het land, een juichstemming die van de ene op de andere dag totaal verdwenen was. Afgekapt, zou je kunnen zeggen.”

Veel grutto's kunnen gered worden

Volgens waarnemingen waren er dit voorjaar weer veel broedende weidevogels in Waterland. Op 28 mei telden vogelbeschermers op één weidegebied bijvoorbeeld dertig broedparen met jonge grutto's. Begin juni was er geen spoor meer van ze te bekennen. Voor de nestbeschermers is het een raadsel waar ze gebleven zijn.

De boeren in Waterland hebben veel koeien die veel voedsel vragen. Dank zij nieuwe grassoorten en bijmesten groeit het gras vlug en kunnen ze veel vroeger en veel vaker maaien dan vroeger.

Vogelvrienden zetten met veel vrijwilligers markeerstokken bij de nesten om de eieren te beschermen. Bijna negentig boeren van Waterland werken hieraan mee door rond de markering te maaien.

Op een goed moment komen de jonge vogeltjes uit het ei. Zodra hun vogeldons droog is, kunnen ze lopen en het nest verlaten, tussen de beschermstaaltjes door. Ze gaan in het hoge gras rondscharrelen.

Op zeker moment besluit de boer

het hoge gras te maaien. Dit jaar ten gevolge van het mooie weer erg vroeg, in juni. Het maaien gaat volgens traditie bij de meeste boeren van buiten naar binnen.

De volwassen vogels vliegen op, luid schreeuwend hun jongen de weg wijzend. De jonge vogeltjes rennen in doodsangst door het hoge gras. Zo rennen ze door tot het laatste hoge gras in het midden waar ze dekking hopen te vinden - die er niet is. Al het gras wordt weggemaaid, met jonge vogels en al.

Er zouden vele, zo niet tienduizend weidevogels gespaard kunnen worden door eenvoudige veranderingen. Welwillende boeren zouden anders kunnen gaan maaien. Bij het maaien van buiten naar binnen zou in het midden een stuk niet gemaaid en gemest kunnen worden, zodat de vogels daar inderdaad een veilig heenkomen vinden.

Ook zou er andersom gemaaid kunnen worden: van binnen naar buiten, waarbij langs de slootkanten een strook gras blijft staan. Een voordeel hiervan is dat de vogels

gewend zijn daar voedsel te zoeken. De voedselrijkdom langs de kant zou zelfs kunnen toenemen door bloemrijkheid in de niet gemaaid/gemeste strook.

Tegenover het derven van grasoogst zou subsidie of ander geld kunnen staan.

De ideale, maar moeilijk op korte termijn te verwelken oplossing hebben Staatsbosbeheer en Natuurmonumenten. In hun gebieden, zoals bijvoorbeeld de IJdoornpolder bij Waterland, graast weinig vee en wordt niet bemest. Daar is dus laat, hoog en bloemrijk gras en wordt goed gemaaid op goede maaitijdstippen, waarbij bovendien daags vóór het maaien gecontroleerd wordt of het werkelijk kan.

Een uitmuntend voorbeeld van menselijk handelen in overeenstemming met de wetten van de natuur.

In de IJdoornpolder zijn dan ook nu nog steeds jonge weidevogels te zien.

AMSTERDAM Anne Vellinga

Oehoe keert terug in Nederland

De grootste uilesoort ter wereld, de oehoe (*Bubo bubo*), heeft zich weer

in Nederland gevestigd. Vogelexperts rapporteren dat er de laatste jaren verscheidene paren hebben gebroed in zuid-Limburg. Het zal niet lang meer duren of er heeft zich een levensvatbare populatie in Nederland gevestigd, meent R. Vogel van de Sovon, een organisatie die vogelonderzoek uitvoert. 'Voor het jaar 2000 denk ik dat de oehoe op de Veluwe broedt.' Er zijn ook andere aanwijzingen dat de oehoe is teruggekeerd, zoals meldingen van doodgedrennen exemplaren. De diertuin in Arnhem, waar de soort wordt gehouden, kreeg in 1990 bezoek van een oehoe die wilde paren met een soortgenoot in gevangenschap. Die wilde vogel is gevangen en in het zuiden van het land vrijgelaten. De reuze-uil, die ruim drie kilo zwaar kan worden en maximaal 70 centimeter meet, is in de negentiende eeuw uit Nederland verdwenen. Het dier heeft uitgestrekte bosgebieden nodig, en die waren aan het einde van de

vroegere eeuw bijna overal verdwenen. De laatste tientallen jaren zijn er in Nederland weer grote bosgebieden en dus ook min of meer geschikte leefgebieden voor de oehoe ontstaan. Vooral de Veluwe leent zich voor vestiging. Zuid-Limburg is minder geschikt, omdat er te veel wegen door het gebied lopen. De oehoe heeft zich in Nederland kunnen vestigen doordat herintroductieprogramma's in de Eifel en de Ardennen succesvol zijn verlopen. De dieren die in Nederland broeden, zijn waarschijnlijk uit die gebieden afkomstig. Ook in Nedersaksen zijn oehoes uitgezet. Die zijn inmiddels gesignaleerd in Osnabrück, honderd kilometer van de grens met Nederland. De oehoe is een roofvogel. Hij kan bijna alle dieren in zijn leefgebied aan, tot andere roofvogels toe, zelfs haviken. Ook reekalveren kunnen het slachtoffer worden, maar meestal voedt de uil zich met kleinere zoogdieren, zoals muizen, ratten, konijnen en hazen. VK 26 06 93

Jacht op trekvogels wordt verder beperkt

Van onze verslaggever VK

AMSTERDAM

De jacht op acht onschadelijke soorten trekvogels, die nu al gering is, zal op korte termijn verder worden teruggedrongen. Staatssecretaris Gabor van Natuurbeheer deed gisteren deze toezegging. Voor D66 en GroenLinks was het voldoende om een motie, waarin een verbod op de jacht op deze vogels wordt gevraagd, voorlopig aan te houden.

Tijdens het kamerdebat over de nota *Jacht en Wildbeheer* op 18 oktober ging de toezegging van Gabor niet verder dan dat hij in internationaal verband zou bekijken of de jacht op deze soorten (sloebend, wintertaling, pijlstaart, tafeleend, kuifeend, toppereend, watersnip en houtsnip) kon worden beperkt.

De Kamer ging dinsdag akkoord met een motie van CDA en PvdA. Daarin wordt gevraagd de jacht in natuurgebieden en de jacht op vier schadelijke soorten trekvogels (grouwe gans, rietgans, kolkans en smient) slechts bij uitzondering toe te staan.

Vergiftiging blijktens studie meest gebruikte methode

Roofvogels vooral in Drenthe op grote schaal illegaal vervolgd

Van onze verslaggever Piet van Seeters

AMSTERDAM

Roofvogels worden in Nederland op grote schaal illegaal vervolgd. In de jaren zeventig en tachtig zijn meer dan duizend bewezen gevallen geregistreerd. Vooral in het noorden van Nederland, met name in Drenthe, is sprake van een systematische vervolging. Vergiftiging is de meest gebruikte methode, gevolgd door het uithalen van nesten en het schieten op nesten.

Dit blijkt uit de *Ecologische Atlas van de Nederlandse Roofvogels*, een omvangrijke studie naar het wel en wee van de in Nederland broedende roofvogels, die vandaag wordt gepresenteerd. De meeste van deze dieren zijn sinds 1936 beschermd, de sperwer sinds 1941.

In 1991, het laatste jaar waarover cijfers beschikbaar zijn, werden volgens gegevens van het Centraal Diergeneeskundig Instituut en het Gerechtelijk Laboratorium 39 roofvogels vergiftigd en dertien uit het nest gehaald. Deze cijfers laten volgens de auteur van het boek, R. Bijlsma, slechts het topje van de ijsberg zien.

De vervolging heeft volgens Bijlsma nog geen gevolgen voor het aantal roofvogels in Nederland. Wel wordt hier en daar in Drenthe de stand van de havik bedreigd. 'De vervolging van haviken in Noord- en Midden-Drenthe is grootschalig, systematisch en destructief genoeg om de samenstelling van de broedpopulatie ingrijpend te beïnvloeden', zo wordt in het boek geconcludeerd.

Het aantal roofvogels is in Nederland sterk toegenomen sinds het begin van de jaren zeventig. Toen wer-

den een aantal persistente bestrijdingsmiddelen verboden, waaronder DDT. De vergiftiging van roofvogels begon duidelijke proporties aan te nemen sinds ze talrijker werden, aldus Bijlsma.

In de meeste gevallen gaan roofvogels dood door het eten van vergiftigd aas of door het eten van prooidieren die zijn gestorven na het eten van vergiftigd graan. Het meest gebruikte vergif is het insecticide parathion. Ook strychnine (tot 1988 in de handel als middel tegen mollen) en het sinds 1984 verboden middel alfachloralose worden regelmatig gebruikt.

Hier en daar wordt de havik bedreigd

De vergiftigingen komen het meest voor in Groningen en Drenthe. Ook hebben zich herhaaldelijk gevallen voorgedaan in Twente, de Sallandse Heuvelrug, Flevoland, oostelijk Noord-Brabant en Limburg.

In Gelderland komt het verschijnsel waarschijnlijk nauwelijks voor. In goed onderzochte gebieden zijn daar weinig of geen gevallen geconstateerd. In west-Brabant daarentegen duidt het ontbreken van meldingen op een tekort aan vogelaars: 'De vervolging is hier minstens zo verbreid als in het oostelijke deel van de provincie.'

Bijlsma zoekt de daders vooral in

kringen van jagers en postduivenliefhebbers. Hij noemt het opmerkelijk dat de vervolging vooral plaatsvindt op de zandgronden. Dat zijn de streken waar traditioneel veel op kleinwild wordt gejaagd, waar op grote schaal fazanten worden uitgezet en waar het idee wijd is verbreid dat roofvogels schadelijk zijn voor het jachtwild.

Het regionale bestuur van de Koninklijke Nederlandse Jagers Vereniging (KNJV) in Drenthe heeft dit jaar een dringend beroep op zijn leden gedaan de roofvogels met rust te laten. De reden voor de brief was dat 'er in een aantal gevallen zeer duidelijke aanwijzingen zijn dat ook jagers bij deze zaken zijn betrokken'.

In de meeste gevallen heeft volgens Bijlsma het doden van roofvogels geen gevolgen voor de stand van deze dieren en evenmin voor die van de prooidieren. Als een roofvogel wordt gedood, neemt een ander individu, dat nog geen territorium heeft, de opengevallen plaats zeer snel in. De stand kan wel lokaal worden bedreigd. Dat gebeurt bijvoorbeeld bij Veenhuizen waar in 1984 vier van de zes haviksnesten kapot werden geschoten.

Jagers verkrijgen zich, zegt Bijlsma, op de zogeheten compenserende sterfte. 'Dat verschijnsel is in de literatuur volop aangetoond. Van de honderd houtduiven in september zijn er in februari vijftig dood door voedselgebrek, onervarenheid of door predatie door de havik. Als je de predatie door de havik wegneemt door de havik af te schieten, neemt een andere sterf-factor toe. En nog steeds houd je in februari vijftig duiven over.'

Zie ook Wetenschap

'HIER doen we het voor', zegt vogelringer J. Nap. Hij is op de vroege ochtend al voor de derde keer langs zijn netten gelopen om te kijken welke vogels in het dunne nylon verstrikt zijn geraakt. Met precisie en veel geduld pulkt hij een diertje uit het net. 'Een kleine karekiet. Deze vogel broedt hier en we willen met het ringen meer over hem te weten komen.'

Nap heeft zijn ringgebied aan het Zwarte Meer, een moerasachtig gebied niet ver van Kampen in Overijssel. Het is een rustige plek waar alle wegen doodlopen. Zijn stek is alleen door een weiland en over een betonnen brugje zonder leuningen te bereiken.

Het werk van vogelliefhebbers als Nap moet zich meer op broedvogels gaan richten. Het in kaart brengen van het trekgedrag moet naar de achtergrond verdwijnen. In de nieuwe opzet staat niet alleen het ringen van de dieren centraal, maar ook het vangen en registreren van vogels die al een ring om hun poot hebben.

Deze manier van werken betekent een radicale breuk met het verleden. Al bijna honderd jaar zijn vrijwilligers met niet aflatende ijver in de weer om zo veel mogelijk vogels te voorzien van een minuscule stukje metaal. Daarop staat een nummer waaruit is af te leiden waar de vogel vandaan komt.

Dit werk is ontstaan uit nieuwsgierigheid. Men zag dat de vogels in het voorjaar kwamen aanzetten om te broeden. In het najaar vertrokken ze weer. Maar waar brachten ze de winter door?

Volgens dr A. van Noordwijk van het Nederlands Instituut voor Oecologisch Onderzoek in Heteren, waar het ringen

Het moet wel zinvol zijn, de

VK 15-5-93

van vogels wordt gecoördineerd, gaat het verhaal dat een Deen een briefje bond aan een poot van een duif en zo kon zien waar het dier bleef. Later is het idee verfijnd en kregen vogels een metalen plaatje met nummer om de poot.

Als de vogel dan dood wordt gevonden of wordt gevangen, is te zien waar hij vandaan komt. De meest fantastische ontdekkingen zijn met dit systeem gedaan. Vogels met een gewicht van minder dan tien gram trokken uit Nederland voor een verre vlucht naar Afrika. Sommige soorten pendelen zelfs jaarlijks heen en weer tussen Noord- en Zuidpoolgebied.

Voor vogelaars als Nap is dit fascinerende trekgedrag een belangrijke drijfveer geweest om vogels te ringen. Een werkje dat hij met bewonderenswaardige rust doet. Gemiddeld eens in de week, bij het ochtendgloren, spant hij zijn mistnetten. Die zijn gemaakt van dun garen, dat de dieren nauwelijks opmerken. Als een vogel laag overvliegt, raakt hij in het net verward.

Elk uur inspecteert Nap zijn netten. Nadat hij de vogels heeft losgepeuterd, gaan ze in een katoenen zakje. Een stenen gebouwtje vlakbij, krijgt het dier eerst de ring aan zijn poot, waarna Nap de lengte van de vleugel meet en het beestje weegt. Alle gegevens worden genoteerd, waarna de vogels via een houten sluisje door een raam de vrijheid herkrijgen. Ze ondergaan dit menselijk gepruts.

Onderzoek naar de trek is de belangrijkste drijfveer bij het ringen van vogels. Maar dat moet veranderen. De administratie kost een hoop geld en iets nieuws levert het niet meer op. De honderden vrijwillige ringers mogen hun hobby wel blijven uitoefenen, maar dan gedurende het broedseizoen.

Het opzetten van een mistnet om vogels te vangen.

FOTO MARTIJN

blauwborst te ringen

dat hooguit vijf minuten duurt, gelaten.

De terugmeldingen van de door hem gevangen vogels bewaart Nap allemaal. 'Vier ordners vol. Ik kreeg dit jaar voor het eerst bericht uit Italië. Daar was ik erg blij mee.' Ook zijn door Nap geringde vogels gevonden in Marokko, maar nog nooit ten zuiden van de Sahel, constateert de vogelaar met enige teleurstelling.

Ook de prachtheid van de netten vindt, fascineert hem. Zijn maatje brengt een draaihal (klein soort specht) binnen. 'De tweede keer in al die jaren dat ik hem zie', zegt Nap, enthousiast. De wit gesterde blauwborst die even later uit het net wordt bevrijd, is ook al een juweeltje.

Het onderzoek moet een andere opzet krijgen en Nap staat daar volledig achter. Hij vergelijkt het ringen van vogels, zoals dat tot nu toe gebeurt, met het loslaten van een ballon met een kaartje. En dan maar wachten of de vinder laat weten waar het geheel is geland. 'Het moet anders, om mijn werk verantwoord te laten zijn. Je doet de vogels wat aan en dat moet nut hebben.'

Wetenschapsman Van Noordwijk beaamt dit: 'De laatste tientallen jaren is het trekgedrag goed in kaart gebracht. We weten waar de vogels heen gaan. Het kost ons instituut een half miljoen gulden per jaar om alle gegevens te registreren, maar er komen geen publicaties meer uit voort. Dat is onverantwoord.'

Van Noordwijk wil wetenschappelijk onderzoek doen met behulp van het rin-

gen naar de ontwikkeling van populaties. 'Waar gaan de jongen later zelf broeden? Op dezelfde plek als de ouders, of een paar kilometer verder. Wat is het succes van een vogel op een bepaalde plaats?'

De vragen zijn duidelijk, maar moeilijk te beantwoorden. Meestal heeft een onderzoeker zelf in de hand hoe hij zijn gegevens verzamelt. Hij huurt personeel in of koopt apparatuur en gaat aan de slag. Bij het ringen van vogels is dat niet zo. Daarbij is de wetenschapper in Nederland afhankelijk van de driehonderd vrijwilligers die als hobby vogels vangen, ringen en weer vrijlaten.

Zij moeten worden verleid anders te gaan werken. Nu spannen ze hun netten veelal tijdens de trek (vroege voorjaar en begin van de herfst) en blijven ze in de broedtijd thuis. In een jaar ringen de vrijwilligers bijna tweehonderdduizend vogels. In de nieuwe opzet moeten ze in de broedtijd elke tien dagen op vaste plekken de broedvogels bestuderen.

Vooraf het opnieuw vangen van geringde vogels is belangrijk, zegt Van Noordwijk. 'Als je iets te weten wilt komen over broedsucces, dan moet je die vogels weer in de netten zien te krijgen. Door dit regelmatig te doen, krijg je een indruk hoe succesvol de vogels zijn.'

Met dat soort gegevens kan Van Noordwijk kijken of het broedsucces van een vogelsoort in het ene gebied groter is dan in het andere. Vorig jaar is op bescheiden schaal een onderzoek begonnen

naar de boerenzwaluw. Deze soort gaat gestaag achteruit, maar in het ene gebied is de achteruitgang minder dramatisch dan in het andere.

In zeven regio's zijn vorig jaar bijna vierduizend boerenzwaluwen geringd en vervolgens zo veel mogelijk weer teruggevangen. Met een speciaal computerprogramma wordt vervolgens het succes van de vogels vastgesteld. Daarmee worden dan eventuele verschillen per regio opgespoord. Dit project loopt tot eind 1998.

Ook willen de biologen weten of de jongen gaan broeden in de buurt van de ouders of juist elders. Ook dit betekent dat de vrijwilliger ouders en jongen moet ringen en dan volgend jaar moet proberen er zo veel mogelijk opnieuw in het mistnet te krijgen. Bovendien moeten ze hun netten op vaste plekken spannen en goed bijhouden waar ze de vogels vangen.

Maar de vogel-onderzoekers-nieuwstijl kunnen de trek niet helemaal uit hun hoofd zetten. In het blad voor ringers staat een verslag van Europese onderzoekers die als onderdeel van het boerenzwaluw-project in Botswana zijn geweest, het land waar de vogel overwintert. Ze hebben er bijna zesduizend gevangen en geringd.

Zes droegen al een stukje metaal. Ze kwamen uit Spanje, Frankrijk, Zweden, Israël en twee uit Estland. Niet echt veel, schrijven de onderzoekers. Mogelijk vinden Europese ringers de boerenzwaluwen die in Botswana zijn geringd, weer terug. Het blijft immers een fantastische ervaring om een vogel te vangen die helemaal uit zuidelijk Afrika komt.

Marc van den Broek

de Volkskrant

Jachtbeperking

EEN commissievergadering van de Tweede Kamer over het jagen op wild is in ontoelaatbare verwarring geëindigd, met halfslachtige moties en veel onduidelijkheid over het te voeren beleid. Zuik geklungel hangt meestal samen met de tweede en derde garnituur van de aanwezige politici (ook namens de regering), maar ditmaal ook met het emotioneel beladen en heftig omstreden karakter van het onderwerp.

Jagers wekken weinig sympathie in de samenleving. En dat wordt bepaald niet beter door de overspannen wijze waarop hun woordvoerders deze bloederige, lawaaierige en weinig diervriendelijke hobby verrassend veel maatschappelijke betekenis willen aansmeren.

Aan de andere kant moet de overheid zuinig zijn met verbieden. Niet alleen wegens de lastige controleerbaarheid, maar ook wegens de vrijheidsbeperking, die slechts op stevige noodzaak gebaseerd mag zijn. En ter wille van de rechtsgelijkheid. Het gaat niet aan om de wildjacht vrijwel te verbieden en de sportvisserij - minder bloederig, minder elitair en minder impopulair - alle ruimte te laten.

De jacht voor de sport of voor het genoeg kan daarom niet zonder meer verboden worden. Ook het jagen voor de consumptie is moeilijk principieel af te wijzen. Een genuanceerder jachtbeleid - naar plaats

en diersoort - is geboden, maar te verfijnde regelgeving stuit op bezwaren van uitvoerbaarheid en controle.

Het is onbegrijpelijk dat staatssecretaris Gabor (Natuurbeheer) en de kamerleden niet besloten tot een jachtverbod voor alle natuurgebieden, terwijl al hun argumenten wel in die richting wezen. Dat verbod zou ook moeten gelden rondom natuurgebieden, die per definitie niet bedoeld zijn voor vermindering van het aantal dieren.

Een jachtverbod op alle trekvogels is evenzeer wenselijk. Gabor's pleidooi voor internationaal overleg maakt weinig indruk, gezien de bijzondere functie van het waterrijke Nederland voor trekvogels. Gedachten over vergaande zelfregulering, zoals het CDA die - soms wat gemakzuchtig - koestert, lijken op dit terrein wel erg hachelijk.

Hooguit zou een uitzondering op zo'n jachtverbod gemaakt kunnen worden voor landbouwers die hun oogst willen verdedigen tegen vraatzuchtige ganzen. Maar dan strikt beperkt naar gebied en naar aantal jagers.

Het is - na het malle kamerdebat - nu wel tijd voor het trekken van duidelijke lijnen. Pas daarna kan de politiek weer geruime tijd de oren sluiten voor het permanente geweeeklaag van voor- en tegenstanders van de jacht.

Gabor moet nota aanscherpen

Jagen verder beperkt

(Van onze parlementaire redactie)

DEN HAAG - De jacht in alle natuurgebieden en op alle trekvogels gaat aan banden. Slechts wanneer er sprake is van ernstige (landbouw)schade is jacht toegestaan. Het doden van wild louter vanwege de consumptie wordt verboden.

Dat was gisteren de uitkomst van een chaotisch Kamerdebat over de nota Jacht en Wildbeheer van staatssecretaris Gabor (Natuurbeheer). Dat debat eindigde in een chaos, omdat onduidelijkheid rees over een motie van de Kamerleden Swildens (PvdA) en Esselink (CDA).

De opstelling van de Kamer betekent dat Gabor zijn nota moet bijstellen.

De verwarring in de Kamer ontstond over het lot van tien soorten trekvogels. Die veroorzaken geen schade aan de landbouw en dus is jacht op al die vogels verboden, vond de Tweede Kamer. Omdat Gabor dat standpunt van de Kamer

leek te delen, achtten Swildens en Esselink het onnodig om een complete lijst met deze 'onschadelijke' trekvogels op te stellen. Maar na afloop van het debat liet de staatssecretaris het precieze lot van deze wildsoorten in het midden. Vooral nog wijst hij slechts de kraakeend en goudplevier aan als beschermde soorten.

Op trekvogels die wél schade aanrichten aan landbouwgewas (smienten en ganzen) mag van de Kamer wel worden gejaagd, maar slechts bij hoge uitzondering. Diezelfde gedragslijn geldt voor de jacht op wild in overig Nederland (buiten de natuurgebieden).

De Kamer stemt wel in met een voorstel van Gabor om een belangrijkere rol toe te delen aan de zogeheten wildebeheerseenheden (WBE's). In grote gebieden moeten jagers, boeren en terreinbeheerders straks ook met natuurbeschermers afspraken maken over het beheer van (onder meer) de wildstand. De Dierenbescherming is best bereid om aan die WBE's mee te werken.

De uil

Meer dan negenduizend knaagdieren per jaar per vierkante kilometer - wie anders dan hij houdt zo huis onder alles wat trippelt en glipt door de nacht: geruisloos aanwiekend op donsachte vleugels, met klauwen als klappende dolken.

Die zijn prooi zelfs nog kan zien bij zo weinig licht als één enkel kaarsje verspreiden zou op ruim zeshonderd meter ('t idee moet voveurs haast uitzinnig maken!) en die ook als hij niets meer ziet nog precies hoort wat er ademt en trilt in het gras.

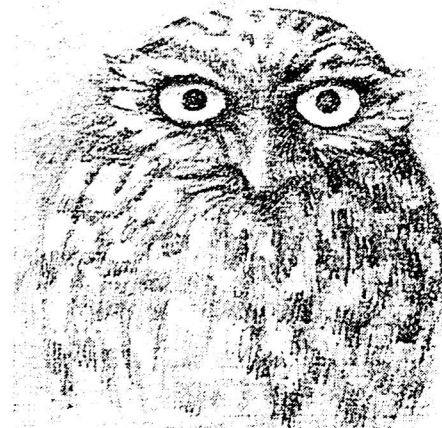
Voor de mens het symbool van de wijsheid, maar dat schijnt toch meer een gevolg van het feit dat Athene (waar ze veel voorkwamen) tevens de naam was van de godin, zodat op het laatst niemand meer goed wist van wie hij nu het embleem was.

Zo'n tien eeuwen daarna werd hij trouwens weer een heel ander symbool: van de duisternis, die heerste voor Christus' verschijnen; later uitgebreid tot een ieder die nog steeds in dat duister vertoefde ('t is maar dat u 't weet als u iemand een uil noemt).

En hij mag dan, in marmer, als boeksteunen prijken in bibliotheken, hij bleef voor de meesten de krassende onheilsprofeet, rondfladderend door heksenhutten, één star oog gericht op het walmende brouwsel dat de geesten te voorschijn moet roepen.

Soms, laat in 't najaar, vlaagt eensklaps zijn oehoehoe door de stilte van schaakspel en breiwerk: mijn vrouw en ik zien elkaar aan, glimlachend: stortregen klettert, het huis kraakt onder de komst van de kou, maar de uil heeft ons niet verlaten.

C. Buddingh', De uil.

VOOR U GELEZEN

In Ringing and Migration van augustus 1993 staat een korte bijdrage van Belgische onderzoekers van de broedbiologie van de Spreeuw. Zij bestuderen een populatie van in nestkasten broedende Spreeuwen te Zoersel in de buurt van Antwerpen. Daar kwam in 1992 een zeldzaam geval voor van gemeenschappelijk nestelen door twee wijfjes.

In een nestkast werd een legsel van 10 eieren vastgesteld, bijna het dubbele van de legselgrootte in de rest van de populatie. Van de eieren waren er vijf donkerder en vijf lichter gekleurd, hetgeen wijst op twee verschillende wijfjes. Want de eieren in een legsel van de Spreeuw lijken altijd meer op elkaar dan op eieren van andere legsels.

Van de tien eieren kwamen er negen uit. In de nestkast werden drie volwassen Spreeuwen gevangen bij het voeren van de jongen: twee wijfjes en een mannetje. Een van de wijfjes was in de bestudeerde kolonie geboren in 1990. Er werd geen agressie waargenomen tussen de oude vogels tijdens het voeren. De negen jongen zijn alle uitgevlogen.

In BTO-News van maart-april en van juli-augustus staat een verslag van het broedseizoen van 1991 zoals dat naar voren komt uit ingezonden nestkaarten. Tegelijkertijd wordt er een analyse gegeven van trends in de broedbiologie op de langere termijn. Daarvoor zijn de gegevens gebruikt van de nestkaarten die de laatste dertig jaar zijn ingestuurd. In het kader van onderzoek naar een eventueel broeikas-effect is het bijvoorbeeld interessant om te kijken of de gemiddelde legdatum van het eerste ei verschuift.

Van 82 soorten waren voldoende gegevens beschikbaar om ze in de analyse te betrekken. Daarvan was er bij 33 soorten sprake van een significante vervroeging van de legdatum in de periode van dertig jaar.

Daartegenover staan slechts vijf soorten die echt later zijn gaan leggen. Bij veel soorten echter is de legdatum eerst naar achteren verschoven, in de jaren '70 en pas daarna vervroegd. Het verschil tussen de laatste en de vroegste datum is gemiddeld 8 dagen.

Vooraf de trekkende insectenetters en de watervogels zijn vroeger gaan leggen. Een voorbeeld is de Grasmus. De Britse populatie van deze soort kreeg in 1969 een grote klap door de droogte in de Sahel. Tegelijkertijd bleek ook de gemiddelde legdatum ineens zo'n 10 dagen later te zijn geworden. Sindsdien is de legdatum geleidelijk weer terug aan het keren op zijn normale niveau. Het lijkt erop dat in 1969 de vroeg terugkerende vogels het loodje hebben gelegd.

De legselgrootte vertoont bij 17 soorten een toename in de laatste dertig jaar, bij 4 een afname. Deze toename hangt niet samen met de vervroeging van de legdatum. Bij een aantal soorten lijkt de afname samen te hangen met toename van de populatiegrootte. Door toenemende concurrentie zouden de legsels dan kleiner worden. Dit geldt bijvoorbeeld voor de Zwarte Kraai in Wales en voor de Staartmees.

Bij andere soorten loopt de ontwikkeling van de populatie parallel aan de ontwikkeling van de legselgrootte. Zo is bij de Gekraagde Roodstaart, de Vink en de Winterkoning zowel de legselgrootte als de populatiegrootte toegenomen. Bij het Waterhoen zijn beide afgenomen.

Het broedsucces is de laatste dertig jaar bij veel soorten toegenomen. Dit zou samen kunnen hangen met het vroeger gaan broeden. Vaak zijn vroege broedsels succesvoller dan latere. Maar het zou ook kunnen zijn dat het een gevolg is van afnemende populatiegrootte. Worden de aantallen van een soort kleiner, dan vestigen de overblijvende dieren zich in hun voor-

keursbiotoop. Daar is het broedsucces groter dan in suboptimale biotopen, dus het gemiddelde broedsucces stijgt.

Maar niet alle soorten gaat het voor de wind bij het grootbrengen van het nest. Het broedsucces daalde de laatste dertig jaar bij Boerenzwaluw, Waterspreeuw, Raaf, Kneu en Rietgors. Bij vier andere soorten: Nachtzwaluw, Nachtegaal, Goudhaantje en Frater is er ook een daling, maar die is gebaseerd op weinig gegevens en daarom minder betrouwbaar.

De daling bij de Waterspreeuw kan samenhangen met de verzuring van het water van de beekjes, ten gevolge van de zure regen. Het mindere broedsucces van de Boerenzwaluw is vooral een gevolg van meer nestverlies tijdens het broeden. Bij de Raaf betreft het een toename van mislukkingen in de totale nestperiode. De Kneu en Rietgors, beide zaadeters, gaan in Groot-Brittannië sterk achteruit. Bij hen is het verlies tijdens het broeden toegenomen.

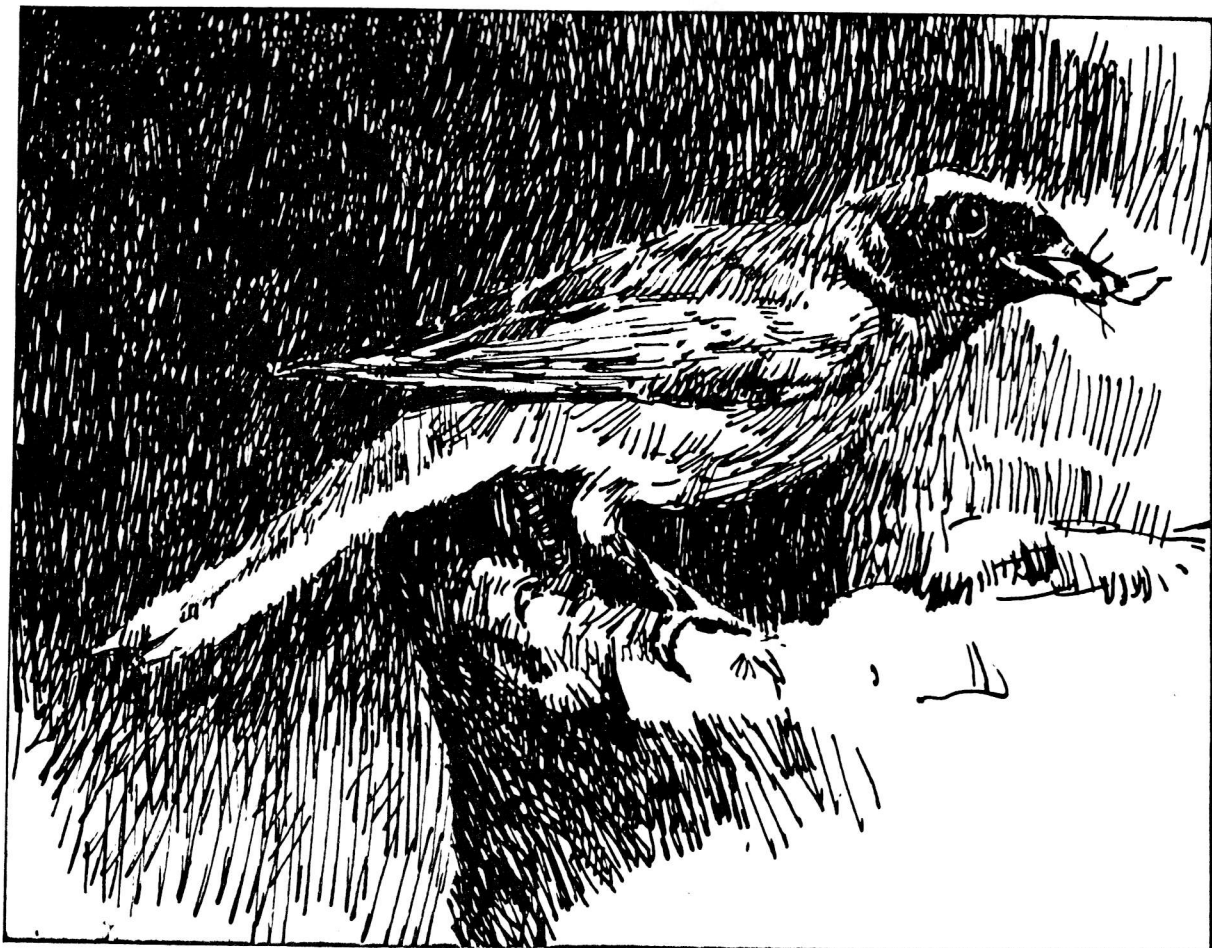
Uit deze analyse blijkt dat het jarenlang bijhouden van nestgegevens een goed inzicht kan geven in de ontwikkelingen in

de broedbiologie van veel vogelsoorten. Het kan verklaringen opleveren voor de waargenomen aantalsveranderingen.

In BTO-News van juli-augustus staat ook het jaarlijkse verslag van de Common Bird Census, het Britse BMP. Daarin wordt speciaal aandacht besteed aan de aantalsontwikkeling bij de Fitis. In de dertig jaar dat de CBC al loopt waren de aantallen van deze soort tot voor kort elk jaar zeer stabiel. Maar 1992 was het derde opeenvolgende jaar met een achteruitgang. Naar schatting broedden er in 1992 twee miljoen Fitissen minder in Groot-Brittannië dan in 1989. De achteruitgang is het grootst in Zuid-Engeland, waar de zuidgrens van het broedgebied van de Fitis ligt. Hier zien we dus dat een soort zich bij achteruitgang het eerst terugtrekt uit de grensgebieden van zijn verspreiding. In het noorden is de achteruitgang dan ook minder sterk.

Overigens, over de oorzaak van de achteruitgang van de Fitis is nog niets bekend.

Jan Wouters

GEKRAAGDE ROODSTAARTJE

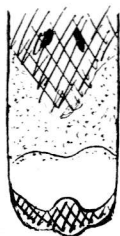
VOGELVARIA

WAARNEMING VAN EEN HYBRIDE WITOOGEEND X TAFELEEND

Op 24 april 1993 verbleef er op de Karpendonkse Plas te Eindhoven een aparte eend, tussen de daar ook aanwezige Tafeleenden. De vreemde eend had wel wat weg van een mannetje Tafeleend maar week toch af in vorm en kleur.

Het lichte oog in een donkere kop viel onmiddellijk op. Ik dacht meteen aan een Witoogeend. Boek erbij, toevallig had ik Vogeldeterminatie bij me. Ik zag dat een Witoogeend een donkerdere indruk maakt en een scherpe aftekening heeft tussen rug en flanken. Deze eend was op de flanken veel lichter: vuilwit tot bruinig. De kop was steiler van vorm dan die van de Tafeleenden. Het lichaam was gedrongener, kleiner en plomper. Het snavelpatroon, hoewel dat op het water moeilijk te zien was, had ook meer weg van dat van een Witoogeend, zie tekening.

Zo kwam ik uit op een kruising tussen een Witoogeend en een Tafeleend.

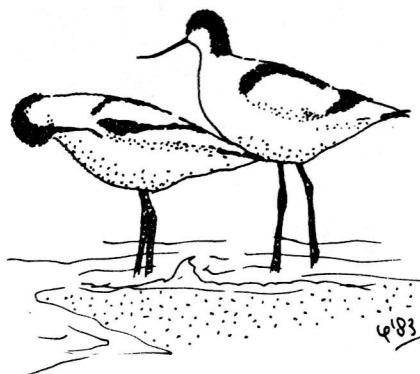

Bovensnavels: mannetje Witoogeend x Tafeleend

mannetje Tafeleend

Literatuur: Harris, A., Tucker, L. & Vinicombe, K.: Vogeldeterminatie. Bewerkt door A. B. van den Berg. Thieme.

WILLEM VEENHUIZEN

KAUWEN MET KLEURRINGEN

In de bosuilekast die ik bij ons achter heb opgehangen heeft dit jaar een Kauw gebroed. Vier jongen zijn uitgevlogen. Maar vlak voor het uitvliegen hebben ze een blauwe postduifknijpring om hun rechterpoot gekregen. Eind augustus zat een groep Kauwen in het bos. Bij één ervan was een blauwe ring te herkennen.

De bosuilekast wordt momenteel bewoond door een ..... eekhoorn!

PEER BUSINK

SAMENSTELLING VAN EEN WINTERGROEP PIMPELMEZEN

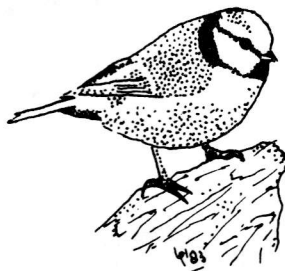
Een paar jaar geleden schreef ik al eens over grote groepen Pimpelmezen die 's winters foerageerden in Iepen. Afgelopen winter heb ik zo'n wintergroep, of een deel ervan, in mijn netten gekregen. Dat was een goede gelegenheid om een beetje zicht te krijgen op de samenstelling van die groepen. Hoe is de leeftijdsverdeling, zijn de geslachten gelijk verdeeld en waar komen ze vandaan?

Op 21 december 1992 ving ik in Reusel in een keer 22 Pimpelmezen. Het waren 19 jongen van 1992, 1 van 1991 en 2 van voor 1992 maar onbekend van welk jaar. De geslachten waren min of meer in evenwicht: 7 mannetjes, 10 wijfjes en 5 onbekende.

Omdat drie Pimpels al geringd waren is ook iets te zeggen van de herkomst. Twee vogels waren door mij ter plaatse geringd, één ruim een jaar tevoren de ander een maand eerder. De derde was in België geringd als nestjong op 17 mei 1992 in Essen provincie Antwerpen, op 50 km van Reusel.

Het is dus duidelijk dat in zo'n groep zowel plaatselijke vogels als zwervers zitten. Dat een aantal vogels min of meer ter plaatse blijven blijkt ook uit het feit dat ik van deze groep in dezelfde winter nog drie vogels een keer heb teruggevangen.

Jan Wouters

WIST U DAT...

- Dit pas de tweede Blauwe Klauwier van 1993 is.
- Dit niet ligt aan de vogels, die zijn er nog steeds.
- Dit de schuld van de leden is.
- Die wel vogelen maar dat ze alles voor zichzelf willen houden
- Er geen nieuwe Blauwe Klauwier uitkomt als er niet genoeg kopij is.
- De volgende heel vlug kan uitkomen.
- Jij, ja JIJ dan eens een stukje moet schrijven over wat je meemaakt, ziet, hoort of leest.
- Je dus niet op de redactie moet wachten.
- Die al genoeg schrijft, dus jij, ja JIJ eens moet schrijven over al die vogels die je ziet.
- De opkomst bij de Tapuiten-telling zeer goed was. (Klojo's)
- De broedtijd, ja zelfs de najaarstrek alweer voorbij is.
- Er op het LWVT-telpunt Strabrecht maar één keer niet is geteld.
- Het Kaapweekend op een klein incident na goed is verlopen.
- Je dit ook in het Eindhovens Dagblad hebt kunnen lezen.
- Dit toch een hele reclame was voor 'Vogelwerkgroep de Kempen'.
- Madame Edwige ons volgend jaar weer verwacht.
- De opkomst bij de internationale vogeltrekteldag zeer goed was.
- Er zo'n 24 VWG-leden hebben meegedaan.
- Er in Midden- en Oostbrabant zo'n 45 telgroepen waren en in Westbrabant nog eens 23.
- De medewerking van Omroep Brabant geweldig was.
- We regelmatig in de uitzending zijn geweest.
- Degenen die bij Omroep Brabant waren, zich er de gehele dag thuis hebben gevoeld.
- Ook de opkomst op de Vogeltrekteldag te Veldhoven goed was.
- Er ±10 leden en ±40 man publiek waren en redelijk wat vogels.
- De feestcommissie en de tentoonstellingscommissie momenteel op scherp staan.
- De jaarvergadering van 4 tot en met 6 februari is in het Polvokamp.
- Dit de 19e jaarvergadering wordt en het begin van het 20ste jaar van de Vogelwerkgroep.
- Er al gewerkt wordt aan een publicatie die op de 20ste jaarvergadering moet verschijnen.
- Iedereen het beste wordt toegewenst.

Houdoe,

PIET

VOGELREVALIDATIE-CENTRA IN DE KEMPEN :

- J. F. Mollen
Vinklaan 5 5561 TL Riethoven
04970-4025.

- L.J.Th.M. Smulders
Korfvlechterwei 4 5551 SW Valkenswaard
04902-12196.

ADRESSEN BESTUURSLEDEN :

Voorzitter: Peer Busink
Beekersberg 5
5066 CT Moergestel. 04243-3699.

Secretaris: Jan Kolsters
Van Nuenenstraat 96
5503 CL Veldhoven. 040-538248.

Penningmeester: Huub Knubben
Kabelstraat 1
5612 NL Eindhoven. 040-460363.

Biologisch
secretariaat: Piet van Happen
Waardstraat 15
5662 EN Geldrop. 040-862739.

en: Tom Heijnen
Postelseweg 38d
5521 RB Eersel. 04970-16213.

Algemeen lid: Pieter Wouters
Lensheuvel 37
5541 BA Reusel. 04976-43049.

en Albert Vrijaldenhoven
Broekweg 25
5503 GA Veldhoven 040-537251.

INHOUD: jaargang 19 no. 2 / 3 (1993)

Tom Heijnen	Inventarisaties van Nachtzwaluwen in het Leenderbos e.o. tot en met 1993.	1
Jacques van Kessel	Verslag van de vogeltrekdag in Veldhoven op 17 oktober 1993.	12
Willem Veenhuizen	De Huiszwaluw in Eindhoven in 1993.	14
Peer Busink	Slaapplaatsen van Kauwen en andere kraaiachtigen.	16
Pierre van de Wielen	Cap Gris Nez 1993.	19
Peer Busink	Kauwen en Kauwen.	22
Jan-Erik Kikkert	Ondersoorten van de Kauw.	22
Jan Wouters	Nestkasten Koningshof in 1993.	24
Willem Veenhuizen	Vogels van de stad: Bijzondere waarnemingen in Eindhoven en omgeving: september 1992 t/m juni 1993.	26
Huib Knubben	Knipselkrant.	28
Jan Wouters	Voor U gelezen.	34
VOGELVARIA		
Willem Veenhuizen	Waarneming van een hybride Witoogend x Tafeleend.	36
Peer Busink	Kauwen met kleurringen.	37
Jan Wouters	Samenstelling van een wintergroep Pimpelmezen.	37
Piet van Happen	Wist U dat...	38

Tekeningen: E. van Asseldonk
M. Bakermans
R. d'Arcy Shillcock
F. Geven
L. Peeters
H. Ragas